میتافۆر لە شیعرەکانی هاوژین صلێوەدا

پێشەکی :

میتافۆر بزوێنەری وزەی دەربڕینە لە زماندا، بۆبەرهەمهێنانی واتای نوێ بەکاردەهێنرێت، بەتایبەتی لە بواری سامانی زاراوەسازییدا، لە پەرەپێدانی پەیوەندییە مەعریفییەکاندا سوودی لێ وەردەگیرێت .

بەکارهێنانێکی گرینگی میتافۆر دەوڵەمەندکردنی زمانە، لەبەرئەوەی هەندێک پەرەسەندن و فراوانبوونی واتایی بەهۆی میتافۆرەوە دروست دەبێت، دواتر دەپەڕێتەوە بۆ ناو ئاخاوتنی ڕۆژانە و بۆی هەیە بەهۆی زۆر بەکارهێنانەوە وەک وشەی ڕەسەنیان لێبێت لە زماندا .
مرۆڤ ناتوانێ تەنیا بەو وشانەی، کە لە فەرهەنگی زمانەکەیدا هەیە، لەگەڵ پێویستییەکانی سەردەمدا خۆی بگونجێنێت و جێبەجێ یان بکات، هیچ زمانێک ئەو توانایەی نییە، بە تێپەڕبوونی کات و سەردەم تەنیا بە ڕەگە بنجییەکانی مەبەست دەرببڕێت، بۆیە زمانەکان بۆ دەربڕینی واتاو چەمکی تازە پەنا دەبەنە بەرچەند ڕێگایەک،کە یەکێکیان میتافۆرە.
میتافۆر، ڕۆڵێکی گرینگی لە پەرەسەندنی وشە و دەوڵەمەندکردنی زماندا هەیە، بەهۆی میتافۆرەوە وشەی تازە دەکەوێتە ناو فەرهەنگی زمانەوە و هەندێ وشەی فەرهەنگی کە ئێستا بەکاردەهێنرێت، لە بنچینەدا میتافۆربوون .
میتافۆ،لە بواری وێژەیی و ئاخاوتنی ڕۆژانەدا، چالاکییەکی بەرچاوی هەیە ، بەڕادەیەک زۆربەی وشە فەرهەنگییەکان، بەواتای بنجی و میتافۆریش بەکاردێن، زۆر نموونەی بەکارهێنانی وشە لە زماندا هەیە ، لە ئاستی مەدلوولی یەکەمەوە بۆ ئاستی مەدلوولی دووەم ، بە پرۆسەی ئاڵوگۆڕبووندا تێپەڕبوون، بەهۆی سیاقی بەکارهێنانەوەوە وەک میتافۆر دەردەکەون : { سەری ساڵ، بن باڵی دۆڵ، پرچی شیعر، زمانی پێڵاو، سەرو چاوی کانی، قسەی پووچ ، بیری نەزۆک... هتد } .
هەروەها زۆربەی دەربڕینەکانمان لە ئاخاوتنی ڕۆژانەدا، بەبێ ئەوەی هەستی پێبکەین میتافۆرن، لەبەرئەوەی بە واتای بنەڕەتی خۆیان بەکارنایەن، ئاخێوەرانی زمان ڕۆژانە چەندین وشە و دەستەواژەی وەک ئەمانەی خوارەوە دەڵێن و دەبیستن: (سڵاوێکی گەرم، کەسێکی ساردە،ساڵێکی هاتە، لووتی بەرزە، دانی پێدانا ،بێ دڵە، بێ زمانە، ڕۆحی بردم، بنەکوندە ، زمانیان لێ داوە ، سکی سوتا، دڵی شکاندم، هەستی بریندارمەکە، خۆی کرپییەوە، خۆفرۆش، دەست درێژ، بیرێکی کراوەی هەیە ....)، تەنانەت بەشێکی زۆری ناو و ئاوەڵنا و کارەکان، جگە لە واتای بنەڕەتی بە واتای میتافۆریش بەکاردێن.
(سپی) : کراسێکی سپی : واتای بنەڕەتی
بەختێکی سپی : میتافۆر
(گران): خانووەکە گرانە : واتای بنەڕەتی (نرخ)

ژنێکی گرانە : کەسایەتی هەیە، دەستی گرانە : لێدان ، گوێی گرانە : باش نابیستێ .

(بڕین): قوماشەکەی بڕی، دەستی بڕی (واتای بنەڕەتی)

ڕێگاکەی بڕی، دارەکەی بڕییەوە، کێشەکەی بڕییەوە(میتافۆر)

(نەزۆک): ژنێکی نەزۆکە (واتای بنەڕەتی)

بیرێکی نەزۆکە، خەونێکی نەزۆکە (میتافۆر)

(نووستن): منداڵەکە نووستووە : واتای بنەڕەتی

بەختی نووستووە : میتافۆر .

بۆیە میتافۆر، رۆڵێکی گرینگ لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی زماندا دەبینێت، لەبواری ئەدەبیشدا، بەتایبەتی لە شیعردا میتافۆر بەکارهێنانێکی فراوانی هەیە. شاعیران بەهۆی بەکارهێنانی میتافۆرەوە، داهێنان ئەنجام دەدەن، جگە لەمە لە میتافۆردا واتا پتر چڕدەبێتەوە و بەناڕاستەوخۆیی دەردەبڕدرێت ، کە زۆربەی جار ئەم شێوازەی دەربڕینە، کاریگەری زیاتر لای وەرگر بەجێدەهێڵێت. بۆی هەیە دواجار بەهۆی ئەو پەیوەندییەی، کە لەنێوان زمانی ئەدەبی و ئاخاوتنی ڕۆژانەدا هەیە ، ئەم میتافۆرانە بپەڕنەوە ناو فەرهەنگی زمانی ئاسایی و ڕۆڵێکی گرینگ لە ئاستی واتادا ببینن .

کۆمەڵە هۆنراوەی (مۆسیقای نامۆیی) و (پاییزی نیگەرانی) (هاوژین صلیوە)، خاوەنی تایبەتمەندی خەیاڵی بەپێزو چەندین وێنەی داهێنراوی میتافۆریین، شاعیر، توانیویەتی وشە لەبواری بنەڕەتییەوە، بۆ بوارێکی ترو بە واتایەکی تر لە دیاردەکانی دەوروبەروسروشت بەکاربهێنێت و چەند وێنەیەکی میتافۆریی نوێی سازکردووە، بۆ باشتر تێگەیشتن لە هەندێ چەمکی دیاریکراو.

بۆیە هەوڵماندا، لێکۆڵینەوەیەکی پراکتیکی، بەهۆی خستنەڕووی چەند نموونەیەک لەو میتافۆرانەی بەکاری هێناوە، ئەنجام بدەین و تاڕادەیەک لە ڕووی زمان و ئاستی واتاوە شیکردنەوەیان بۆ بکەین و خوێنەر بە چۆنیەتی دروستبوونی وێنە و دەستەواژەی میتافۆریی ئاشنا بکەین، چۆن دیارخەرو دیارخراوێک کە هاوڕێیەتیان لەگەڵ یەکدیدا نییە دەخرێنە پاڵ یەکتری، هەروەها، دۆخی بەزاندنی سیما واتاییەکان و هاتنی بکەرێک یان بەرکارێک لەگەڵ کارێکدا، کە لەوە و پێش، بەو شێوەیە هەڵی نەبژاردووە .

لێکۆڵینەوەکە، لە پێشەکی و دوو بەش پێکهاتووە، بەشی یەکەم :پێناسە و جۆرەکانی میتافۆر لەخۆی دەگرێت، بەشی دووەم: بریتییە، لە میتافۆر لە شیعردا و وێنەی شیعری ، لەگەڵ هەڵبژاردنی چەند نموونەیەکی میتافۆری لە کۆمەڵە هۆنراوەی (مۆسیقای نامۆیی) و (پاییزی نیگەرانی) دا .

لە توێژینەوەکەدا، گرینگی بە سەربەستی بەکارهێنانی وشە لە سیاقی وتاری شیعریدا دراوە ، بە پێی بوارو دۆخی وێنە و پێکهاتەی شیعریی .

سەرچاوەی نموونەکانمان، ئەو میتافۆرانەن، کە لەلایەن شاعیرەوە بەکارهاتوون، بە چەند شێوازێکی جیاواز، پشت بە ڕێبازی وەسفی شیکاری، لە شیکردنەوەی نموونەکان و چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکان بەستراوە .

هەوڵمان داوە، بە شێوازێکی نوێ، وێنە میتافۆرییەکان و پەیوەندی نێوان دال و مەدلوولی یەکەم و مەدلوولی دووەم ، لە شێوەی هێڵکاریدا نیشان بدەین .

بەشی یەکەم :

پێناسەی میتافۆر

چەندین پێناسە و بۆچوون لەبارەی میتافۆرەوە کراوە، لێرەدا ئاماژە بە هەندێکیان دەکەین : وشەی میتافۆر((Metaphor)) یۆنانییە و بە مانای ((گواستنەوە)) دێت، بۆیەکەمجار ئەرستۆ بەکاریهێناوە ،وەک سیفەتێکی شتێک دەگوێزرێتەوە بۆ شتێکی تر یان مرۆڤ یان لە سروشتەوە بۆ مرۆڤ و بە پێچەوانەشەوە ،ئەمە گرینگترین و بڵاوترین فیچەری زمانە کە تیایدا، یەک شت بیر یان کارێک بە و شە و دەربڕین دەگەڕێندرێتەوە بۆ شت، بیر، کارێکی تر، چونکە هەندێ خاسیەتی هاوبەشیان هەیە))، (پیتەر هالبێرگ :2010 : 79).

خوازە، لەلای زانایانی روونبێژیی، بریتییە لە گواستنەوەی وشەیەک لە واتای بنەڕەتییەوە، بۆ گەیاندنی واتایەکی نوێ . زمانەکان، ئەم شێوازە بۆ پەرەپێدانی زاراوەی نوێ بەکاردەهێنن، زاراوەی نوێ لەسەر بنچینەی بێژەی کۆن بۆ واتاو چەمکی نوێ دادەنێن . لەم دۆخەدا، وشە دەبێتەخاوەنی واتایەکی نوێ، لە جێگای واتای کۆن و لەناوچووەکەی، یان دەبێتە هەڵگری دوو واتا، واتایەکی نوێ و واتای دێرین، لەم دۆخەی دواییدا ، دەچێتە خانەی فرەیی لە واتادا .(علی القاسمی : 1988: 99) .

(ادونیس) دەڵێت: ((شتێ نییە نەتوانین گوزرشتی لێ بکەین بەڵام ئەرکی زمان قۆستنەوەی ئەو دەربڕینانەیە کە پێی ڕانەهاتووین))، (بەکرعومەرعەلی : 2000 : 16) .

دەکرێ دەربڕینێکی وەک (کۆترێک لە ئاگر) ، لە دەوروبەرێکی تایبەتیدا ، لێکدانەوەی بۆ بکرێت ، ئەوەی لە واقیعدا ، بە لۆجیک داناندرێت، دەکرێ لە ڕێی میتافۆرەوە ئەنجام بدرێت و لە دەوروبەرێکی تایبەتیدا لێکدانەوەی بۆ بکرێت .

بە بەراوردکردنی ئەو پەیوەندییەی، کە لە نێوان میتافۆر و لێکچواندندا هەیە، دەتوانین بەم شێوەیە پێناسەی بکەین :

((بەکارهێنانی وشەیەکە بۆ مانایەکی تر، ئەو وشەیەی کەلەبری شتێک بەکاردێت .لێکچواندنێک هەیە لەنێوان لێخواستراو و بۆخواستراودا، لە لێکچواندا مەرجە هەردووبنەڕەتەکە لێچوولەوچوو هاتبن بەڵام لە خواستندا یەک لەم دوو بنەڕەتە هاتبن بەسە ،لە خواستندا تەنیا یەکێک لە بنەما سەرەکییەکان دەردەکەوێت ئەویش بەزۆری لێخواستراوە .هەندێ جار بۆخواستراو دەردەکەوێت، ئەوسا لێ خواستراو دەرناکەوێت تەنیا پەیوەستێک لە لێ خواستراو وەردەگرێت، ئەو کاتە خواستنی درکاو دروستدە کات))، (هاوژین صلیوە :2009: 14).

هۆکارێکی گرینگی میتافۆ، دەوڵەمەندکردنی زمان و پڕکردنەوەی ئەو کەلێنەیە ، کە بەهۆی سنورداریی وشەوە لە زماندا دروست دەبێت (وشە لە رووی ژمارەوە لە هەموو زمانێکدا سنووری هەیە و لە بن دێت، بە پێچەوانەی واتاوە، کە هەرگیزاوهەرگیز کۆتایی نایەت و هەمیشە لە پەرەسەندن دایە، ئەم ڕاستییە وای لە میللەتان کردووە، هەندێ وشە لە زمانەکانیان بۆ دوو واتا یان زیاتر بەکاربهێنن .لە زانستی زمان و هونەری رەوانبێژیشدا، ئەو وشانە بە چەشنێکی تایبەتی باس دەکرێن و لێ یان دەکۆڵدرێتەوە ،سەرەنجام ئەو وشەیەی کە بۆ واتایەکی نوێ لە زمانی لاتینی و زمانە زیندووەکانی ئەوروپادا بەکاردێت پێی دەوترێ میتەفۆر (Metaphore) ، (کامل حەسەن بەسیر : 1979: 58).

جاحز دەڵێ : ((خواستن ناونانی شتێکە بە شتێکی تر ئەگەر شوێنی گرتەوە))، (هیتلەر ئەحمەد : 2001: 13) بە پێی ئەم پێناسەیە، دەبێ لە نێوان وشە بنەڕەتیەکە و واتا میتافۆرییەکەدا ،لێکچوون و پەیوەندییەک هەبێت ، لە هەر روویەکەوە بێت، جوانی یان ئازایەتی یان لێهاتوویی یان وردی و زیرەکی و خێرایی . (مخلوف سید أحمد :2010 : 49)

ئەم جۆرە ئاڵو گۆڕبوونەی نێوان وشە و واتاکان لە سیاق و دەوروبەری بەکارهێناندا، لە زمانەوانی نوێدا، گرینگی پێدەدرێ، لە بەرئەوەی هۆکارێکە بۆ دووبارە بەرهەمهێنانەوەی واتا و وشەی فەرهەنگی .

میتافۆر بەشێکە لە زمانی بە وێنە ،((زمانی بە وێنە چەترێکە چەردەیەک دەربڕین و شیکردنەوەی هەمەجۆرلە خۆیدا کۆدەکاتەوە ،میتافۆر یەکێکە لەو هونەرانەی کە بەهۆیەوە زمانی بە وێنە دادەڕێژرێ و لە سەر بنەمای پەیوەندی ((**لێکچوون**)) ،(پیتەر هالبێرگ : 2010 :77).

ــ یەکێک لە جۆرەکانی میتافۆر ((گواستنەوەی واتایە، لە ناوێکی تایبەتییەوە بۆ ناوێکی گشتی، زۆر لە پاڵەوانانی چیرۆک یان رۆمان، کە سیفەتێکی زەقی دیاری دەبێت (چاک یا خراپ)، دەبێتە ناوێکی گشتی و ناو لەهەموو کەسێک دەنرێت کە ئەو سیفەتە هەڵگرێت))، (صباح رەشید :2000 : 188) .

چەندین نموونەی لەم جۆرە ، لە ژیانی رۆژانەدا بەرچاودەکەوێت :

ــ هەندێکجار، رووداوێکی راستەقینە کە روودەدات، وێنەیەکی زمانی (هۆشەکیی) لە لای خەڵکی دروست دەکات و دواتر دەبێتە خوازەیەکی زمانیی، بۆ هەر رووداو یان هەڵوێستێکی لەو جۆرە ،بۆنموونە (لافاوی عەدەبەڵەک) خوازەیەکە بۆ لافاوێکی بەهێز، کە لە وەرزی هاویندا، لەشاری کۆیە روویداوە، ئەم لافاوە پیاوە و ئەسپەکەی بردووە، لە ئێستادا کاتێک رووداوێکی هاوشێوەی ئەمە دێتە پێش، دووبارە ئەم میتافۆرە دەووترێت و بەکاردەهێندرێت .

ـ بەهۆی ئەو بارودۆخە خراپەی کە بەسەر هەرێمی کوردستاندا هات، لە ڕووی ڕامیاری و ئابوورییەوە، میتافۆری (معاشەکەت جوانە)، (ئاگری شۆڕشی سپی کپ ناکەین)، کەوتە ناو ئاخاوتنی ڕۆژانەوە .

یەکەم : دەربڕینێکی میتافۆریی تەنزئامێزە، (جوان)، لەم ڕستەیەدا، بەواتای بنەڕەتی خۆی بەکارنەهاتووە، بەڵکو بە واتایەکی پێچەوانە (ناشیرین ، خراپ ، نەبوونی) بەکارهاتووە .
دووەم : میتافۆرێکە ، بە واتای خەباتی ئاشتیخوازانە دێت .
بە پێی بنەمای دەرکەوتنی واتای بنەڕەتی و واتای خوازراو، دەتوانین میتافۆر بۆ دووجۆری ئاشکراو درکاو دابەشبکەین :
لە خواستنی ئاشکرادا، واتا بنەڕە تییەکە (لێچوو)، دەردەکەوێت،واتای خوازراو لەوچوو ناوترێت،بەهۆی پەیوەندی، یان وێنەی ڕەمزییەوە دەزانین،کە مەبەست واتا خوازراوەکەیە ،نەک ڕاستەقینەکە .
_ **خواستنی درکاو (الاستعاره المكنية)** : ئەم جۆرە، بە درکە (کنایە) ،تێکهەڵکێش دەکرێت، کە ڕەمزێکە ،بە وشە یان پێکهاتە دەردەبڕدرێت، مەبەست واتایەکی ترە ،کە ئاخێوەر دەیەوێت جێگیری بکات .
درکە بریتییە لە ((بەکارهێنانی وشەیەک لە جیاتی وشەیەکی تر،کە پەیوەندی کات یان شوێن، لە نێوانیاندا هاوبەشبێت)) ، (بەکر عومەر : 2000 :86) .
یان ((شێوەیەکی ئاخاوتنە ،کە جێگەی ناوی شتێک بە ناوی چەند شتێکی تر دەگرێتەوە، کە یەکسەر ئەوت بیردەخاتەوە، بۆ نموونە بوتڵ و خواردنەوە، ڕۆژنامە - ڕۆژنامە نووس ،تەنوورە و ژن ،مۆزارت بۆ مۆسیقای مۆزارت)) ، (پیتەر هالبێرگ : 2010 : 81) .
زۆر لە دەربڕینەکانی ڕۆژانەمان میتۆنیمین، بۆنموونە کە دەڵێین (**من نالیم خۆش دەوێت**) ، مەبەست ئەوەیە (**بەرهەمەکانی یان نووسینەکانی نالیم خۆش دەوێ**)، پەیوەندی نێوان **نالی** و **بەرهەمەکانی** زۆر ئاشکرایە .
_ **خوازەی بەڕەڵلا:** جان کوهین، پێی وایە کە کردەی گۆڕانی واتا لە خۆوە ڕوونادات، هەروەک لە وتاری خواستن ودرکەدا دەبینرێ، لە بەرئەوەی لەنێوان مەدلوولی یەکەم و مەدلوولی دووەمدا ،پەیوەندییەکی ئاڵوگۆڕ هەیە، کە لەگەڵ یەکتریدا شیاو و گونجاون ، ئەگەر پەیوەندییەکە لێکچواندن بوو، بە خواستن دادەندرێت ،بەڵام ئەگەر هاوسێیەتی بوودرکەیە، هەروەها ئەگەر لەسەر بنەمای پەیوەندی بەش بە گشت بوو ،ئەوکاتە خوازەی بە ڕەڵلایە (رابع بوحوش :2009 :220). شاعیر بەهۆی خوازەی بەڕەڵلاوە، وشەیەک بۆ بوارێکی تر دەگوازێتەوە و بەکاری دەهێنێت، بەهۆی ئەمەش جۆرە لەجێ چوون یان خزینێکی واتایی ڕوودەدات .
لەسەر بنەمای ئەم دابەشکردنە، دەتوانین دوو بۆچوون وەربگرین :
بۆچوونی یەکەم : متافۆر مەجازە لە سەر بنەمای پەیوەندی و وێنەی ڕەمزی دامەزراوە .
بۆچوونی دووەم :میتافۆر جۆرە لێکچواندنێکە ،کە یەکێک لە بنەڕەتە سەرە کییەکانی لادراوە .بەم جۆرە میتافۆر لەسەر بنەمای دوو بنەڕەت دابەش دەکرێ : لە خواستنی ڕاگەیاندراودا (دەربڕاو)، لێ خواستراو دەردەبڕدرێت و بۆ خواستراو دەرنابڕدرێت، بەهۆی پەیوەستێکەوە دەزانرێ ،کە

مەبەست واتا راستەقینەکە نییە , بەڵام لە خواستنی درکاودا ،لێ خواستراو دەرناکەوێت ،بەڵکو تەنیا بۆخواستراو دەردەکەوێت .

میتافۆرە باوەکان (سواوەکان) : هەندێک جۆری میتافۆر بەڕادەییێک بڵاون، کە تەنانەت ئێمە هەستیان پێ ناکەین، بۆ نموونە :لەکاتی گەشتکردندا ،کە بەڕێگایەکدا دەڕۆین ،چەند تابلۆیەک دەبینین : **(ژیان لێرەوە دەست پێدەکات , شاری خەونەکان ، دەشتی بەهەشت)**

بەهەمان شێوە میتافۆر لە وشەکانی بەستە و گۆرانیشدا دەردەکەوێت، بەستەو گۆرانی میللی ژمارەیەکی زۆر میتافۆریان تێدایە ، کە وا هەست دەکەین بەهۆی دووبارە بوونەوەیان و زۆر بەکارهێنانیان سواون و وەک دەربڕینی باویان لێهاتووە .

((کاکە ، شەمار چەند خۆشە دەمەک دێ دەمەک نایێ

یارم گەلەک جوانە ڕوومەت گوریێ بیزایێ)) (سەعدوڵڵا شێخانی : 1990 : 37)

ڕوومەت گوریێ بیزایێ : میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە .

((لەگەر تومە ئەی رابیە بەژنت شترە شەنگەبیە

جۆت لیمۆت لەسەر سنگیە دامەزرانی وەک قەندیە)) (س . پ : 38)

بەژنت شترە شەنگەبییە: میتافۆرێکی کارییە .

بەژنی یاری بە شترە شەنگەبی چواندووە.

لیمۆ / میتافۆرێکە خوازراوە بۆ سینگی یار، قەند بۆ جوانی و سپییەتی خوازراوە .

((ڕاوەستاوە ڕاوەستایە بەژنی داری خورمایە

مەمکی لیمۆی بەغدایە

گۆتم بینە ماچت کەم گەردن شووشەی لامپایە) (س.پ : 99)

(بەژنی داری خورمایە، مەمکی لیمۆی بەغدایە، گەردن شووشەی لامپایە)، سێ دەستەواژەی میتافۆریین .

بەشی دووەم :

میتافۆر لە شیعردا :

ئەرکی شیعر بەهۆی پێگەکەیەوە، لە چوارچێوەی ئەرکەکانی تری زماندا، دیاری دەکرێت . لێکۆڵینەوە لە زمانی شیعر، بە شێکە لە زانستی زمان، کە زانستێکی فراوانە، تویژینەوە لە بونیاتی زمان دەکات . (گرینگی پێدانی ئەم بوارەش لەگەڵ جاکۆبسن و تیۆرە کەی {زمانەوانی گەیاندن} دەستی پێکرد ،کە چەمکی پەیامی تێدا پێشکەش دەکرێت ،لەگەڵ بەرهەمهێنانی چەند واتایەک وەک ئەرکی شیعریی بۆ گەیاندنی مەبەستی پەیام (محمد الولی : 1988 : 27).

وێنەی شیعری :

لە سەردەمی کۆنەوە، شیعر گرینگییەکی زۆری پێدراوە و لە روانگەی جیاوازەوە تێڕوانینی بۆ کراوە ، بە پێی جۆری رەخنەگر و ریبازەکانیان هەڵسەنگاندی لەبارەوە کراوە، لەلای یۆنانیەکان شیعر وێنەیەکی وتەبێژە , وێنەش شیعرێکی بێدەنگە، لای عەرەبەکانیش هونەرێکی وێنەییە. (یحیی الشیخ صالح : 1978: 317) .

((وێنە لە رەخنەی ئەوروپیدا (image)ی پێ دەوترێت کە وشەیەکی ئینگلیزییە)) (سەردار ئەحمەد :2004 :25) وشەی Imagination بە واتای خەیاڵ دێت، لەبەرئەوەی خەیاڵ رەگەزێکی گرینگی شیعرە و لە دروستکردنی وێنەی هونەریدا، بەشدارییەکی فراوان دەکات. ئەم گرینگی دانە بە شیعر ، زاراوەی وێنەی شیعری لێکەوتۆتەوە ، کە رەگەزێکی زیندووە لە رەگەزەکانی پێکهاتەی دەروونی ئەزموونی شیعری شاعیر .

دوو ئاستی کارلێککردن لە وێنەی شیعریدا هەیە ئەوانیش ئاستی (دەروونی) و(ئاستی واتاییە)، یان ئەرکی دەروونی و ئەرکی مەعنەوییە، شیعر دەربڕی هەموو ئەو هەست و نەست و خەیاڵانەیە، لە ناخی شاعیرێکدا پەنگی خواردۆتەوە و لە دەقێکی شیعریدا بەرجەستە دەبێت، ((وێنە رەنگدانەوەی بارێکی دەروونی دیاریکراوە ،کە شاعیر بەرامبەر هەڵوێستێکی دیاری کراو لە ژیانیدا دەوروژێنێت)) ،(حسین الحاج حسن : 1997 : 76).

لە شیعری کلاسیکدا ،وێنەی شیعری زیاتر لە روانگەی هونەرەکانی رەوانبێژییەوە سەیری کراوە و تەنیا بۆ رازاندنەوەی لایەنی جوانکاری شیعرەکە بەکارهاتووە، کەچی لە شیعری نوێدا ئەم چوارچێوەیە شکا و وێنەی شیعری زیاتر گرینگی پێ دەدرێت و پەنتاییەکی فراوان داگیر دەکات . بە بنەمایەکی گرینگی داهێنان و هونەری شیعری دادەندرێت.ئ ەو وێنانەی کە شاعیر لە ژیانی ئاسایی خۆیدا دەیانبینێت،ل ە هزرو بیریدا ئاوێتەیان دەکات و بەرگێکی هونەرییان بە بەردا دەکات ،لە گەڵ خەیاڵدا وێنەیەکی تازەیان لێ دروست دەکات .

(کامیل بە صیر)، دوو جۆرە وێنە دەست نیشان دەکات، (یەکەمیان وێنەی راستەوخۆ کە بە تەنها واتای راستەوخۆی وشە و دەربڕینەکان خۆیان دەگەیەنن، بێ ئەوەی پشت بە زانستی رەوانبێژی بەسترابێ ، دووەمیان : وێنەی هونەری ، بریتین لەو وێنانەی کە بە مەبەست و بەشێوەیەکی کارامە و هۆشیاریی ئەنجام دەدرێن ، بە هۆی بابەتەکانی لێکچواندن و خوازە و خواستن و درکەوە کە زمانی دەربڕینی ئەندێشەن دروستکراون) , (کامل حسن البصیر: 1981 : 268 ـ 270) .

لادانی واتایی :

محەمەد مەعروف، لادانی واتایی، بەم شێوەیە پێناسە دەکات :) لادانی واتایی ،شکاندنی یاساکانی دیوی ناوەوەی زمانن ،پەیوەندییەکی پتەویان بە گۆڕینی مەبەست و واتا و تێگەیشتنەوە هەیە ،واتە : نەک هەر واتای سەردەم دەگۆڕن ،بەڵکو دەبنە بار و ئەرک بۆ گوێگریش، دوو جۆر کۆت و بەندی واتایی هەیە،کە لادان لێیان دەبێتە هۆی ناوێزەیی لە واتادا :

1 ـ كۆت و بەندی هەڵبژاردن

2 ـ كۆت و بەندی هاوڕێیەتی

كۆتی هەڵبژاردن لەخودی واتای وشەكانەوە دێت،بەڵام كۆتی هاوڕێیەتی دەرەكییە، كۆتی هەڵبژاردن لەوەدایە، كە كەرەسەیەكی رستە (**بۆنموونە كار**) دەتوانێ هەندێ مەرجی خۆی بەسەر كەرەسەیەكی تردا (**بۆنموونە بكەر یان بەركار**) بسەپێنێ، كۆت و بەندی هاوڕێیەتی كاریگەری كەمترە و بەزۆری لەو كاتانەدا دەبێ، كە وشەیەک هاوڕێیەتییەكەی دەگۆڕێتەوە یان لەگەڵ وشەیەكدا دێ، كە لەمەو پێش ئاشنایەتی لەگەڵدا نەبووە .)محەمەد مەعروف فەتاح : 2010 : 419(. ئەگەر شاعیر یەكێک لەم كۆتانەی بەزاند ،ئەوا دەچێتە بواری لادان،(لە شیعری نوێدا،لادانی واتایی زیاتر لە لادانی زمانیی هەستی پێ دەكرێ، هەر شاعیرە و جۆرە شێوازێک هەڵدەبژێرێ، دیارە شیعر لە زمانی قسەكردنی رۆژانە هەڵدەگەڕێتەوە و یاخی دەبێت ،بەو مانایەی ئەو وشە و رستانەی كە بۆ قسەكردن بەكاردەهێندرێن ،لە نێو دەقێكی شیعریدا ،مەدلوولی تر وەردەگرن . دەتوانین لادانی واتایی ،بە پێی ئەو دوو پەیوەندییەی كە یاكۆبسن ناویان دەنێ ،هەڵبژاردن و لێكدان ،سوسێر پێیان دەڵێ هاونشینی و بیرخستنەوە ، دابەش بكەین بۆ :

لادانی واتایی : بە گوێرەی هەڵبژاردن ــ لێكچوون ــ خوازە .

بەگوێرەی لێكدان ــ لێڵی .

ــ پارادۆكس (دلێر سادق كانەبی : 2000: 40) .

دروستبوونی میتافۆر لە راستیدا بەهۆی یەكەكانی زمانەوەیە، دووبارە ناوەرۆک و جەوهەرێكی نوێ، بە شێوە كۆنەكان دەداتەوە .

(ڕەسەنایەتی هەر لەوە نایەت ، كە مرۆڤ یاساكانی زمانەكەی جێبەجێ بكات بەڵكو هەندێ جار لە ڕێگەی بەزاندن و شكاندنی یاساكانەوە دروست دەبێت ئەم ڕەسەنایەتییە ، كە چاكتر وایە بە داهێنان ناوی بەرین ئەو جۆرەیە كە بەتایبەتی لە شیعردا دەبینرێ . كەواتە ئەگەر مرۆڤی ئاسایی تەنیا توانای ڕەسەنایەتی تێدا بێ ، ئەوا شاعیر دوو توانای دراوەتێ : توانای ڕەسەنایەتی كە توانایەكە لە هەموو ئاخێوەرێكدا هەیە و لە پیادەكردنی تەواوی یاساكانی زمانەكەوە دێ، توانای داهێنان كە بەزۆری لە شاعیردا هەیە لە بەزاندنی یاساكانی زمانەوە دێ ، ڕەسەنایەتی توانایەكی تاک و كۆ یان هاوبەشە ، بەڵام داهێنان توانایەكی تایبەتە ، بەزۆری لە زمانی شیعردا دەبینرێ) ، (محەمەد مەعروف فەتاح : 2010 : 403) .

ئەو شێوازەی كە شاعیر بەكاری دەهێنێت ،سەرووی زمانی ئاساییە و بە خاسییەتی زمانی ئەدەبی جیادەكرێتەوە .

شاعیر لەم كۆپلە شیعرەدا، وێنەیەک دروست دەكات ،كە تێیدا، هەستگۆڕكێ، لە نێوان هەستەكانی مرۆڤدا دەكات .

*جگەرەیەک بەكونی گوێمەوەیە و

لووتم گۆرانی دەڵێ و
دەمم گۆرانییەکە دەبیستێ و
پێڵووی چاوەکانم چەپڵە لێدەدەن و
دڵم بۆنی گوڵ دەکا (هاوژین صلێوە :2013 : 99)

لە دونیای راستەقینەدا، { جگەرە } بە دەمەوە نەک گوێ دەگیرێت, دەم گۆرانی نابیستێ ، چەپڵە بە دەست نەک پێڵوی چاو لێ دەدرێ ,بەڵام پەیوەندی لێکنزیکی لەنێوان دوو دەست و دوو پێڵوەکان دۆزیوەتەوە .

وێنە یەکێکە لە رەگەزە چالاکەکانی شیعربەتایبەتیش، لە شیعری نوێدا کە بە گەلێک شێوە پێکدەهێندرێت، هیچ وێنەیەک بەبێ لادان دروست نابێ، جا ئەو لادانە چ لە ئاستی زماندا بێت یان ئاستی شێواز و واتادا بێت ، ئێمە زیاتر مەبەستمانە ئەو وێنانە دەربخەین ،کە بەهۆی میتافۆرەوە لەم کۆمەڵە شیعرەدا دروست دەبێت و دواتربۆی هەیە لە فەرهەنگی زماندا، ڕەنگ بداتەوە و دەوڵەمەندی بکەن .

هەندێ لە زمانەوانان پێیان وایە ، کە شیعر خواستنێکی جێگیرو گشیگیرە ، قەسیدەی شیعریش ، کردەی کارلێکی کیمیاییە ، لەبەرئەوەی ئەو وشانە لە رستەدا، بەیەکەوە کۆدەکاتەوە ،کە بە پێی یاسای پێوەریی بەکارهێنانی زمان، لە دۆخی ئاسایی دا بە یەکەوە نایەن . ئەمەش بەهۆی کردەی گۆڕین و خستنەبڕی وپێکهێنان، لە هەردوو لایەنی هەڵبژاردن و دروستکردندا (دووبارە دروستکردنەوە و داهێنان) .تێپەڕاندن ولادان لە بواری یەکەمدا، پێی دەوترێت هەڵهێنجان لە بەرئەوەی داهێنانەکە، پەیوەستە بە یاسای زمانەوە ، بەڵام لادان، لە بواری دووەمدا، پێی دەوترێت وتەبێژیی، لەبەرئەوەی داهێنانەکە، پەیوەستە بە یاسای ئاخاوتنەوە، هەردوو جۆرە لادانەکەش، تەواوکەری یەکترین ،لەبەرئەوەی لە ئاستی زمان خۆیدا، جێبەجێ دەکرێت، بەڵام جیاکاریەکە بریتییە لە هەژموونی زمان لەسەر ئاخاوتن، چوونکە زمان دەگۆڕێت بۆئەوەی واتایەک بە ئاخاوتن بدات ، بۆیە کردەکە ،پەیوەستە بە دوو کاتی پێچەوانە و تەواوکەری یەکتری :

أ ـ دۆخی لادان

ب ـ نەفی لادان و تێپەڕاندن .

لەم هێڵکارییەی خوارەوەدا، هێڵە راستەکە واتای گونجان (الملائمة)، دوو هێڵە یەکتربڕەکەش واتای لێکدابڕان و دوورکەوتنەوە (المنافرة) دەگەیەنێت , کە دەبێتە هۆی دروستبوونی میتافۆر :

دال
↓
مەدلوولی یەکەم (1)
↓

مەدلوولی دووەم (2) ـــ **ئەرک** (رابح بوحوش : 2009 : 218)

لەم خشتەیەدا، دوو مەدلوول بۆ دال هەیە، لەبەرئەوەی میتافۆر، جۆرێک لە لادان و گۆڕانکارییەکی تێدایە ستراتیجیەتی شیعریش، یەک ئامانجی هەیە، ئەویش گۆڕینی واتا و زمانە، کە لەهەمان کاتدا گۆڕانی هزریش بەدوای خۆیدا دەهێنێ .

شاعیر کاریگەری بەسەر پەیامدا دەبێت، بۆئەوەی لە ڕێگای گۆڕانی دالەوە بە مەدلولی دووەم بگات، بۆیە پێویستە پشت بە مەدلولی یەکەم ببەستین، بۆ ئەوەی مەدلوولی دووەم بێتە کایەوە، لەبەرئەوەی شیعر داهێنان لە ئاخاوتن دەکات و زمانیش چەکەکەیەتی .

لێرەدا، ئێمە ئەم پارچە شیعرە بە نمونە وەردەگرین، تاوەکو بزانین تا چ ڕادەیەک داهێنانی تێدا کراوە :

* کچێک بە پەنجەکانی دەستی ڕاستی

ڕوومەتی ئەنگوتکە هەویرێکی ماچ دەکردوو

کولیچەی عیشقی لێ دروست دەکرد (هاوژین صلێوە : 2013 : 160)

میتافۆرەکانی ئەم نموونەیە بریتیین لە : ڕوومەتی ئەنگوتک ، کولیچەی عیشق :

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : ڕوومەتی ئەنگوتک

↓

مەدلوولی یەکەم (1) : ئاردو هەویرێکی شێلدراو

↓

مەدلوولی دووەم (2) : جوانی و خۆشەویستی (خڕی و پانی و قەڵەوی)

میتافۆری دووەم :

دال : کولیچەی عیشق

↓

مەدلوولی یەکەم (1) خۆشی و شیرینی و جوانی .

↓

مەدلوولی دووەم (2) عیشق شیرینە .

لە واتای ناوەکیی ئەم میتافۆرەدا (عیشق) ، سیمای (+ شەکر، + شیرین، + جوانی + ناسکی و لاوی، + هەویر و سورکردنەوە و تەنوور) ی وەرگرتووە .

ـ هەویر وەک مرۆڤ ڕوومەتی هەیە و ، کولیچەی عیشقی لێ دروست کراوە .

ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

وینەکە ،لە ئاستی واتاییدا، لە کێشانی شێوە ئەندازەییەکەی سەرکەوتووە، (کولیچە)، جگە لە مەدلوولی یەکەم، مەدلوولی دووەمیشی وەرگرتووە، شاعیر کۆتی واتایی شکاندووە، بەتایبەتی بنەمای هاوڕێیەتی بەزاندووە، لە وەدا کە وشەیەک، لەگەڵ وشەیەکی تردا دێت، کە لەوە و پێش، ئاشنایەتی لە گەڵیدا نەبووە ، وەک بەیەکەوە هاتنی وشەکانی(ڕوومەت و ئەنگوتکە هەویر، هەیرو ماچکردن، کولیچە و عیشق) هەروەها بەزاندنێکی تری واتایی وێنەکە بریتییە لەو دۆخەی کە دەڵێ (کچێک بە پەنجەکانی دەستی ڕاستی، ڕوومەتی ئەنگوتکە هەویرێکی ماچ دەکرد) ، لە بەرئەوەی لە دونیای ڕاستەقیەندا، لێو ئەندامی ماچکردنە، نەک پەنجە .

(ڕوومەت) ، سیمای مرۆڤە، شاعیر داویەتی بە (هەویر)، کە دیاردەیەکی بێگیانە ، بەو هۆیەوە میتافۆری (ڕوومەتی هەویر) دروست بووە، (کولیچە)، دیاردەیەکی بەرجەستەیە و، (عیشق) دیاردەیەکی ئەبستراکتە و ناوێکی واتاییە ، دراونەتە پاڵ یەکتری و میتافۆری (کولیچەی عیشق) دروستبووە ، (کولیچە + ی + عیشق)

↓ ↓

دیارخراو دیارخەر

بەهۆی بەزاندنی چەند سیمایەکی واتایی، دیارخەر و دیارخراو بەیەکەوە هاتوون و وێنە میتافۆرییەکە دروستبووە .

* شاری بۆربەنداری هیندستان
تاکو ئێستاش لۆکەی سپی داپۆشیوە
چونکە ڕوحی پەپوولەیی گاندی لەم شارەدا داباریوە (س.پ : 160)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : لۆکەی سپی

↓

مەدلوولی یەکەم (1) : نەرمی و سپییەتی

↓

مەدلوولی دووەم (2) : ئاشتی و ئازادی

میتافۆری دووەم :

دال : ڕوحی پەپوولەیی

↓

مەدلوولی یەکەم : بەرائەت و بێ وەیی و پاکی

↓

مەدلوولی دووەم : مرۆڤێکی پاکی ئازادیخواز

ـ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

شاعیر جۆرە لێکچواندن و بەراوردێکی لەنێوان، لۆکەی سپی و پەپوولە و ڕۆحی گاندیدا کردووە، لە ڕووی بەرائەت و پاکی و ئاشتی خوازییەوە، بۆ دروستکردنی وێنە میتافۆرییەکە ، سوود لە چەند سیمایەکی واتایی وەک : < + سپی ، + باڵ ، + فڕین ، + پاکی و بێگەردی > وەرگیراوە ، دراوەتە پاڵ (ڕۆحی گاندی) ، بەوهۆیەش ، میتافۆری (ڕۆحی پەپوولەیی) ، دروستبووە .

❋ ((چنگێ نوقڵە شیعر))

پەپوولە بێشەرمانە مەمکی گوڵ دەمژێ . (هاوژین صلیوە :2015 :62)

میتافۆری یەکەم :

دال : نوقڵە شیعر

↓

مەدلوولی یەکەم : چێژو شیرینی

↓

مەدلوولی دووەم : هەست و سۆزی شیعر

میتافۆری دووەم :

دال : مەمکی گوڵ

↓

مەدلوولی یەکەم : شیلەی گوڵ

↓

مەدلوولی دووەم : ڕەگەزی نێر و مێ

میتافۆرەکە ، لەسەر بنچینەی لێکچوون لەنێوان (شیر و شیلە) ی گوڵ دروستکراوە .

هەندێکجار، شاعیر بۆ دروستکردنی میتافۆر،سوود لە پێچەوانەکردنەوەی دیاردەکان وەردەگرێت،بەهۆی ئەمەش سەرنجی خوێنەر یان گوێگر پتر رادەکێشێت ، وەک لەم شیعرەی خوارەوەدا ،دەبینرێ :

❋ گوڵ + هەنگ = **شیری زەرد**

گیا + مانگا = **هەنگوینی سپی**

خۆر + مانگ = **شەو بە ڕۆژ** (هاوژین صلیوە : 2013 :130)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : شیری زەرد

↓

مەدلوولی یەکەم (1) : سپی و زەرد

↓

مەدلوولی دووەم (2) : پێچەوانەکردنەوەی دیاردەکان، بەمەبەستی نیشاندانی دۆخێکی تایبەت .

میتافۆری دووەم :

دال : هەنگوینی سپی

↓

مەدلوولی یەکەم (1): زەرد و سپی

↓

مەدلوولی دووەم (2) : پێچەوانەکردنەوەی دیاردەکان، بەمەبەستی نیشاندانی دۆخێکی تایبەت .

میتافۆری سێیەم :

دال : شەو بە ڕۆژ

↓

مەدلوولی یەکەم (1): تاریکی و ڕووناکی

↓

مەدلوولی دووەم (2) : داگیرکاری و سەربەستی ، زوڵم و ستەم و سەربەخۆیی .

ـ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

لە دونیای ڕاستەقینەدا،هەنگوین ڕەنگی زەردە، شیر ڕەنگی سپییە ، بەڵام شاعیر پێچەوانەی کردۆتەوە ،هەروەهاهەردوو دیاردەی شەو و ڕۆژ، پێچەوانەی یەکترین و لە ڕۆژدا شەو نییە ، دەکرێ هەردوو وشەی (شەو) و (ڕۆژ) ، ئاماژە بن بۆ ئازادی و داگیرکاری یان بۆ جوانی کچێک ، دەشێ (شەو) دەلالەت لە رەشی قژ یان چاو و ئەبرۆ بکات، خۆریش سپییەتی ڕوخسار .

* پەنجەکانم ڕوومەتی

سێوێکی ناسک ماچ دەکەن،

شیشێک ئاو لەسەر ئاگرەکە

دەبرژێ

پەرداغە کەبابێک لەسە رمێز دانراوە ،

باران تەڕ دەبێ و

ئاگر خۆی دەسوتێنێ

وەی لەو بەیانییە خۆشە (س.پ : 99)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : ڕوومەتی سێوێکی ناسک (سێو / جۆرە میوەیەکی جوانە ، شێوەیەکی بازنەیی و سەرنج ڕاکێشی هەیە) .

↓

مەدلوولی یەکەم (1) : سێوێکی ناسک ،وەک کچێکی تازە پێگەیشتوو وایە .

↓

مەدلوولی دووەم (2) : سێو / میتافۆرێکە بۆ جوانی و لاوییتی (پێدانی پەیمانی خۆشەویستی بە جوانی یار) .

میتافۆری دووەم :

دال : شیشێک ئاو، پەرداغە کەباب ، تەڕبوونی باران ، سووتانی ئاگر .

↓

مەدلوولی یەکەم (1) : ساردی و گەرمی

↓

مەدلوولی دووەم (2) : ئەو بارودۆخەی ، کە شاعیر تێیدایە ، لە ڕووی دەروونی و جەستەییەوە .

ــ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

شاعیر،بە شێوازی توانج لێدان و تەنز ئامێزەوە، باسی بەیانییەکی خۆش دەکات، بەهۆی ئەمەش ،چەندین میتافۆری دروستکردووە ،وەک : (ڕوومەتی سێو، ماچی سێو، برژانی ئاو، تەڕبوونی ئاو، سوتانی ئاگر) , لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت ، کە دوو ئاستی کارلێککردن و کاریگەری لە شیعردا هەیە ، ئەوانیش : ئاستی واتایی و دەروونین، یان ئەرکی دەروونی و ئەرکی مەعنەوی، زیندوویی وێنە و کاریگەری دەربڕینی واتاکان ، پەیوەستن بەم بەیەکەوە لکان و گونجانەی نێوانیان .بەم جۆرە

وێنەی شیعری مەرج نییە تەنیا رووکارە ئیجابییەکان لە رووی دەروونییەوە نیشان بدات، بەڵکو دەشێ دیاردە دژیەک و پێچەوانەکانیش بەیەکەوە کۆبکاتەوە، ئەم جۆرە کارلێکە دژیەکییە، خاوەنی چەند ڕەهەندێکە، کە دەتوانین لە رووی لایەنە واتایی و دەروونیەکەی لەم کۆپلە شیعرەدا ، بەم جۆرە باسی بکەین :

ڕەهەندی واتایی :

شاعیر، هەوڵ دەدات ، وەسفی بەیانییەکی خۆش بکات ، بەهۆی وێنەکێشانی چەند وشەیەک کە خاوەنی ڕەهەندێکی ئەندازەیین ، یان پەیوەندی نێوان شتەکانی جیهان ، لە ئاستی واتاسازیدا ، خوێنەر وا هەست دەکات ، کە ژیان لای ئەو پێچەوانە بۆتەوە ، دیاردەکان ، ئەرکی ڕاستەقینەی خۆیان ئەنجام نادەن ، زنجیرەیەک دەستەواژەی پێچەوانە بەکاردەهێنێت وەک : **شیشێک ئاو، پەرداغە کەباب ، تەڕبوونی باران ، سووتانی ئاگر** .

وێنەیەکی شیعری دروستکردووە ، بەهۆی ئاڵوگۆڕکردنی ئەرکی دیاردە فیزیکیەکان .

ئەم دەستەواژە میتافۆرییانە ، توانای سەرکەوتوویی شاعیر، لە بەیەکەوەبەستن و لە دایکبوونی واتاکان دەردەخات، لەگەڵ داهێنانی وێنەی خاوەن فرەڕەهەندی هزریی و بەیەکچواندنێکی وردی نێوان دیاردەکان لە ئاخاوتندا بەمەبەستی گۆڕینی زمان وبەجێهێنانی مەبەستی شیعری .

ڕەهەندی دەروونی ـ ناوەکیی :

ڕەهەندی دەروونی پشت بەو گریمانەیە دەبەستێت ، کە وێنەی داهێنراوی شیعریی ،تەنیا پەیوەست نییە بە ڕەهەندی خودیی و جوانی ناسییەوە ، بەڵکو کارایەکی زیندووە لەو پێگە شیعرییەوە سەرچاوە دەگرێت، کە لێی هەڵدەقوڵێت ، بۆ تێگەیشتن لە مەبەست و کاریگەرییە بونیات و ئەرکییەکانی پێویستە بگەڕێنەوە بۆ سیاق و پێگەو ئەزموونی شیعریی .

لێرەدا، دەتوانین کاریگەرییە دەروونییەکانی وێنە شیعرییەکە ، بەم شێوەیە لێکبدەینەوە : ئایا گونجان و ڕێککەوتن لە نێوان هەردوو ئاستی واتاسازیی و دەروونیدا هەیە ؟

ڕیزبوونی کەرەسەکانی ڕستەکان ، ڕەنگدانەوەی بیرە سەرەکییەکەی شاعیرە ؟

دۆخی شاعیر لە بونیاتی قووڵدا ، هەمان شێوە ئەندازەییە ڕووکەشەکەیە ؟

بۆ وەڵامدانەوەی ، ئەم پرسیارانە دەڵێین دوو ئاستی واتایی و دەروونی ـ ناوەکیی ، گونجاو نین، لە بەرئەوەی دیارخراو و دیارخەرەکان، هاوڕێیەتییان بەیەکەوە نییە، شیعرەکە بە ناونیشانی (بەیانییەکی خۆش) ، دەست پێدەکات ، بەڵام شاعیر لەم بەیانییە خۆشەدا ، دیاردەکانی لێ پێچەوانە بۆتەوە، وێنەیەکی تری بە شتە ڕاستەقینەکان داوە ، هەروەها باسی تەڕبوونی ئاو و سوتانی ئاگر دەکات .

* باران بە پەنجە نەرمەکانی
عودی دەریا دەژەنی ،
شەپۆڵ نۆتە نۆتە سەمفۆنیای دەنووسێتەوە

* مانگ ڕوومەتی شەوێکی ئەسمەرە (هاوژین صلیوە :2013 : 162) **هێڵکاری میتافۆرەکان :**

میتافۆری یەکەم :

دال : پەنجەی باران

↓

مەدلوولی یەکەم (1): نمەی باران

↓

مەدلوولی دووەم(2) : کەشێکی ئارام و لەسەرخۆ

میتافۆری دووەم :

دال : عودی دەریا

↓

مەدلوولی یەکەم : نۆتە ، ژێی مۆسیقا

↓

مەدلوولی دووەم : هەڵکشان و داکشانی شەپۆڵەکانی دەریا ، ئاواز

میتافۆری سێیەم :

دال : مانگ ڕوومەتی شەوێکی ئەسمەر

↓

مەدلوولی یەکەم : تاریکی شەو ، ڕووناکی مانگ

↓

مەدلوولی دووەم : جوانی و ناشیرینی ، گەشبینی و ڕەشبینی .

ـ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

نوو سەر دەیەوێت بەهۆی پێکچوواندنی چەند بارێکی نامۆ، پێناسەی چەند دیاردەیەکی سروشت بکات و چەند میتافۆرێک بەدی دەکرێت : (پەنجەی باران،عودی دەریا ، ڕوومەتی شەوێکی ئەسمەر .)

بەراودکردنی{ پەنجە } , { ئاو} ،{ عود } بە{ شەپۆڵ } ،{ ڕووناکی } , { ڕوومەت } , {شەو} , { ئەسمەر} لە ئاکامی لادان لە مەرجەکانی گرایس پەی پێبردراوە ،لە مەرجی دروستی و پەیوەندی لایداوە .

وشەی ئەسمەر، لە بنەڕەتدا ، بۆ وەسفکردنی مرۆڤ بەکاردێت ، بەڵام شاعیر بەهۆی لادانێکی واتاییەوە گواستویەتییەوە بۆ (شەو) ، بەو مانایەی کە لە شەودا مانگ دیارنەبێ ئەوە شەوێکی ڕەش و تاریکە ، کە مانگیش بە دەرکەوت زەوی ڕوناکتر دەبێتەوە ، بەڵام مەیلی ڕەشی هەر دەمێنێ ، ئەو مرۆڤانەی ڕەنگی پێستەیان لەنێوان سپی و ڕەش دایە ، پێیان دەڵێن ئەسمەر .

* **((سپیترین گەشبینی))**

خەمێکی ڕەش ڕەش دەبارێ ،

حەزدەکەم بە دەستە سەوزەکانم

شێرەبەفرینەیەکی سووری لێ دروست بکەم و

بیکەمە دیاری **سپیترین گەشبینی** . (هاوژین صلیوە : 2015 : 51)

میتافۆری یەکەم :

دال : خەمێکی ڕەش

↓

مەدلوولی یەکەم : پەژارە

↓

مەدلوولی دووەم : ڕەشبینی

میتافۆری دووەم :

دال : دەستە سەوزەکانم

↓

مەدلوولی یەکەم : سەوزبوون و گەشەسەندن

↓

مەدلوولی دووەم : ژیان و ئاوەدانکردنەوە

میتافۆرەکانی ئەم دوو نموونەیە، پەیوەستن بە واتای قووڵەوە ، کە لە سیاقێکی خەمناکییەوە ، سەریان هەڵداوە ، شاعیر، بە شێوازی هەستگۆڕکێ، هەوڵی دروستکردنی خوازەکانی داوە ، وێنەیەکی زیندووی نوێی داهێناوە ،(خەم)، کە دیاردەیەکی واتایی یە ، ئاوەڵناوی (ڕەش) ی دراوەتە پاڵ ، بەهۆی ئەمەش ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوی (خەمێکی ڕەش) دروست بووە .

دەستی سەوز : میتافۆرێکی ناوییە ، بەمەبەستی : ژیانەوە و گەشەسەندن و ئاوەدانکردنەوە .

* بەفری فیراقت

چۆڕچۆڕ،

بە سۆبیانی

تەنیایمدا دادەچۆڕێ . (هاوژین صلیوە :2015 :18)

دال : بەفری فیراق
↓
مەدلوولی یەکەم : جیابوونەوە
↓
مەدلوولی دووەم : هەست کردن بە تەنیایی و نائومێدی .

* قژی خۆزگە و حەزەکانمت دەڕنیەوە ،
لەناو گڕی پەرچەمتدا
تاڵ تاڵ ڕۆحمت دەچنیەوە ،
کە ڕۆیشتی کۆست کەوتوو بووم
وەک هەتیوی بێ داک و باب ،
تەمەنی جوانیت سووتاندم
شیلەی گەنجیمت دا بە با ،
مارانگازم لە گشت عیشقێک
نزیک نابمەوە لە ژوان .
دەرگای دڵم داخستووە
گوێ هەڵدەخەم لە ترپەی ژان .
تۆ ئاوێنەی دڵمت شکاند
پەرت و پەخشان بۆ هەزار لەت ، (هاوژین صلێوە : 2015 :83)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : قژی خۆزگە
↓
مەدلوولی یەکەم : هیواو ئاوات
↓
مەدلوولی دووەم : دواڕۆژ

میتافۆری دووەم :

دال : گڕی پەرچەم
↓

مەدلوولی یەکەم : کڵپەی ئاگر

↓

مەدلوولی دووەم : حەزو ئارەزوو

میتافۆری سێیەم :

دال : شیلەی گەنجی

↓

مەدلەلی یەکەم : شیرینی و تەڕیی

↓

مەدلوولی دووەم : خۆشی و چێژی تافی لاویەتی ، هیوا و ئاوات .

میتافۆری چوارەم :

دال : دەرگای دڵ

↓

مەدلوولی یەکەم : خوێن و ماسولکە

↓

مەدلوولی دووەم : دڵداری

میتافۆرەکانی ئەم نموونەیە ، تایبەتن بە لایەنی سۆزداری ، میتافۆری یەکەم ،پەیوەستە بە سیاقێکی سۆزداری تایبەت بە حەزو خۆزگە و هیواو ئاواتەوە ، (قژی خۆزگە) ، بەهۆی لادان لە مەرجی هاوڕێیەتی، دروستبووە . (قژ و خۆزگە) ، لە دونیای ڕاستەقینەدا پەیوەندییان بەیەکەوە نییە، (خۆزگە) ، دیاردەیەکی واتاییە ، (قژ) ، دیاردەیەکی بەرجەستەیە ، (سووتان) ، بۆ دیاردەی فیزیکی بەکاردێت ، ئەم چاوگە خاوەنی کۆمەڵێک تایبەتمەندی خۆیەتی ، وەک بوونی دیاردەیەکی فیزیکی بۆ سووتان ، هەبوونی هۆکارێک بۆ سووتان ، گۆڕان لە دۆخێکەوە بۆ دۆخێکی تر ، بەجێ مانی پاشماوە ، بەڵام (تەمەن) دیاردەیەکی واتاییەو ئەم سیمایانەی نییە ، لە زمانی ئاخاوتن و وێژەدا، هەندێ جار ئەم چاوگە لە بواری خۆیەوە بۆ بوارێکی تر دەگوازرێتەوە ، بەهۆیەوە میتافۆر دروست دەبێت .

دارەکە سووتا : واتای بنەڕەتی

↓

جەرگی سووتا : منداڵی مردووە

↓

سووتانی تەمەن

* کە لێوی جگەرەیەک ئەمژێ ،
هەناسەم پڕ ئەبێ
لە دووکەڵی ئیرەیی ،
حەلقە حەلقە بخوری پیرۆزی ماچ
بەرەو عەشی خودا (هاوژین صلێوە : 2015 : 16) .

(دووکوڵی ئیرەیی) : میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە ، بەهۆی لادان لە مەرجی دروستی پێکهاتووە ، لە واقیع و دەوروبەردا ، ئیرەیی دیاردەیەکی خودیی ناوەکییە ، دووکەڵی نییە ، شاعیر ئەم جۆرە بەراوردەی لە نێوان ئاگری ڕاستەقینە و ئاگری مەعنەویدا کردووە ، کە بەهۆی ئیرەییەوە لە ناخەوە هەڵدەستێ و مرۆڤ دەسوتێنێ .

* لە ڕۆژی عاشقاندا
گوڵە شیعرم بۆ هێناون ،
بە ترپەی دڵ بۆنی بکەن ،
بیدەن لە **بەرۆکی ڕۆحتان** (سەرچاوەی پێشوو : 17)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : گوڵە شیعر

↓

مەدلوولی یەکەم : شیعری جوان و ناسک

↓

مەدلوولی دووەم : دڵداری و خۆشەویستی

(گوڵە شیعر) ، میتافۆرێکی ناوییە (دیارخراو + ە + دیارخەر)

(گوڵ + ە + شیعر)

شیعر ، سیمای < + رووەک ، + گەڵا ، + پەلک ، + بۆن .. > ی وەرگرتووە ، کە خۆی دیاردەیەکی ئەبستراکتە .

لە نیوە دێری دووەمدا ، شاعیر هەستگۆڕکێی لە نێوان هەستی بیستن و هەستی بۆنکردندا کردووە .

ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی میتافۆرەکە :

(گوڵە شیعر) ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە ، بەم شێوەیە دروستبووە :

دیارخراو + ە + دیارخەر (گوڵ + ە + شیعر) ، لە دونیای ڕاستەقینەدا ، شیعر دار نییە ، تاوەکو گەڵاو گوڵ بگرێت ، بەڵام لەسەر بنەمای بە ڕووەککردن و پەیوەندی (جوانی ، بۆنی خۆش ، هەستی ناسک) ، میتافۆرەکە دروستبووە .

(بەرۆکی ڕۆح): میتافۆرێکی ناوییە ، بنەمای چۆنیەتی و شێواز و دروستی بەزاندووە ، بەم شێوەیە دروستبووە : دیارخراو +ی + دیارخەر (بەرۆک + ی + ڕۆح)

(ناوی بەرجەستە + ی + ناوی واتایی) .

٭ شیری سوور لە مەمکەکانی ئاگر دەچۆڕێ ،
شیری ڕووناکیش لە مەمکەکانی خۆرەتاو (س .پ :19)

میتافۆری یەکەم :

دال : شیری سوور ، مەمکی ئاگر

↓

مەدلوولی یەکەم : گەرمی و تاوسەندن

↓ ╳

مەدلوولی دووەم : کڵپە و شۆڕش

میتافۆری دووەم :

دال : شیری ڕووناک ، مەمکی خۆرەتاو

↓

مەدلوولی یەکەم : تیشک و ڕووناکی

↓ ╳

مەدلوولی دووەم : ژیان و ئازادی

❋ تەپوتۆزی تەکنۆلۆژیا
سروشتی لێ شێواندین ،
شەوانی مناڵیم نایێنەوە ؛
ئەو شەوانەی لەسەربان
بەباوەش ئەستێرەم کۆدەکردەوە (س.پ : 27)

(تەپوتۆزی تەکنۆلۆژیا) ، میتافۆرێکی ناوییە .

شاعیر بەهۆی وێنە میتافۆرییەکەوە ، بەراوردێکی جوانی نێوان هەردوو دیوە پۆزەتیڤ و نێگەتیڤەکەی تەکنۆلۆژیا دەکات، کە لەهەندێ ڕوانگەوە سوودێکی گەورەی بە مرۆڤایەتی گەیاندووە

، بەڵام لەهەمان کاتدا زیانیشی هەیە ، چۆن بەهۆی تەکنۆلۆژیاوە هەزارەها ، هۆکاری چارەسەرکردنی نەخۆشی و خۆشگوزەرانی بۆ مرۆڤ دۆزرایەوە ، بەهەمان شێوە هەر بەهۆی تەکنۆلۆژیاوە ، چەکی ئەتۆمی و چەکە کۆمەڵکوژییەکانی تر داهێنراون، جگە لەمە زۆربوونی ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان و پێشکەوتنی تەکنیکی کاری کردۆتە سەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و ژیانە ئاسایی و سروشتییەکەی پێشووتر، هەروەها پاشماوەی ئەم هەموو ئامێرو تیشک و کۆمپانیا و دەزگایانەی کەهەن ، سروشتیان لێ شێواندووین و هۆکارێکن بۆ پیسبوونی ژینگە و بڵاوبوونەوەی جۆرەها نەخۆشی کە پێشتر بەم ڕادەیە نەبوون .

شاعیر خۆی پابەند کردووە بە ڕێبازی رۆمانتیکییەوە ، لە ڕووی مەیل و ئارەزووی گەڕانەوەی بۆ ڕابردوو، ژیانی منداڵی و جۆرە بێزارییەک لەم ژیانە جەنجاڵییەی ئێستاییدا دەردەبڕێ ،بە زمانێکی مەجاز، پەیوەندی نێوان باوەش و ئەستێرەی دۆزیوەتەوە ، شێوازی زیادەڕەوی بۆ دەربڕینی وێنە میتافۆرییەکە بەکارهێناوە، چونکە وابەستە بە دونیای واقیعی و ڕاستەقینە وە، باوەشی منداڵێک ناتوانێ ئەستێرە کۆبکاتەوە ! بەڵام شاعیر بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ مەبەستە سەرەکییەکەی خۆی دەربڕیوە .

شاعیر کە میتافۆر دروست دەکات و یاساکان دەبەزێنی،بۆ ئاڵوگۆرکردنی وشە و ئاوەڵناوەکان لە نێوان بەرجەستە ودیاردە ئەبستراکتەکاندا ،پشت بەچەند رێگایەک دەبەستێ،وەک بەکەس کردن ،بەرجەستەکردن ،بەتەنکردن ،هەستگۆرکێ ... هتد.

ئێمە لێرەدا ،بە تێکەڵی ئاماژە بە چەند نموونەیەک لە بەکارهێنانی میتافۆر لە شیعری مۆسیقای نامۆیی و پاییزی نیگەرانی دەکەین :

1 ـ بەتەنکردن ـ التجسم :

بەتەنکردن، واتە پێدانی قەبارە و بارستایی بە شتە واتاییەکان، شاعیر شتە مادییەکان، بە شتە ئەبستراکتەکان دەچوێنێ، (طاهر احمد الملکی :1980 : 82) شاعیر بە شێوەی بەتەنکردن وێنەکان دەخاتە روو :

* **داسی خەیاڵم** درووێنەی پێنەدەکرا
بەڕۆنی کەڵەشاخ لە **هەسانی ئەفسانەم** سویی (هاوژین صلێوە :2013 134) .

میتافۆرە بەکارهاتووەکانی ئەم نموونەیە بریتین لە : **داسی خەیاڵ ، هەسانی ئەفسانە** .

شاعیر بەهۆی بەکارهێنانی وشەکانی (داس ، هەسان) ،سیمای [+تەن] ی بە (خەیاڵ، ئەفسانە) ، داوە ،کە دوودیاردەی ئەبستراکتن، بەهۆی خستنە پاڵ، میتافۆری (**داسی خەیاڵ ، هەسانی ئەفسانە)** ، دروستبووە : ناوێکی بەرجەستە + ی + ناوی واتایی، کاری درەوکردن ، پێویستی بە بەرکارێک هەیە لە بواری کشتوکاڵدا، بەڵام خەیاڵ ئەم سیمایەی بەزاندووە . هەسان بۆ تیژکردنەوەی شتی

بەرجەستە ، نەک واتایی بەکاردێت ، بەڵام شاعیر ئەم میتافۆرەی بەکارهێناوە ، بەو واتایەی، کە ئەفسانە خەیاڵ فراوانی تێدایە ، شاعیریش هەوڵدەدات ، شیعرەکانی بە خەیاڵێکی چڕ بچوێنێ .
لەم وێنەیەدا، شاعیر ،پەنا دەباتەبەر (غەم)، تەنی بۆ دروست دەکات :

* من بەسەر **شەقامی غەمێکی** درێژدا دەڕۆم
بەرەو **ئەشکەوتی نامۆیی (س .پ :128) .**

میتافۆرە بەکارهاتووەکانی ئەم نموونەیە ، بریتین لە : شەقامی غەم ، ئەشکەوتی نامۆیی .
سیمای[+ تەن] بە (غەم) دراوە، کە دیاردەیەکی ئەبستراکتە ، بەهۆی ئەمەش میتافۆری {شەقامی خەم } ، دروست بووە .

* بە **کەرپووچی درۆیان**
قەسرێکی لە جەهەنەم دروستکرد

(درۆ)سیمای [- تەن] ی هەیە، شاعیر بەهۆی بەکارهێنانی دەستەواژەی (**کەرپووچی درۆ**) ، سیمای[+ تەن] ی پێداوە ،بەهۆی ئەمەش میتافۆرێکی ناویی دروستکردووە .

* تەمەنم جگەرەیەک بوو ،
بە دەم **مژی ئازارەوە**
وا بەسەرچوو (س .پ :34) .

(مژ و جگەرە)، دوو دیاردەی بەرجەستەن دراون بە تەمەن و ئازار،بەهۆی ئەمەش شێوازی بەتەنکردن ئەنجام دراوە، میتافۆی[**تەمەنی جگەرە ، مژی ئازار**] ، دروستبووە .

* ساڵەکان تەمەنیان دروێنە کردم و
ڕایان پێچام بۆ **ڕەوسەی گۆڕستان** (س .پ : 161)

وشەی (تەمەن)، بەهۆی دەستەواژەی (**دروێنەکردن**)، سیمای تەنی پێدراوە،هەروەها شاعیر لە دەستەواژەی (**ڕەوسەی گۆڕستان**) دا، داهێنانی کردووە، لە فەرهەنگی زماندا ، (ڕەوسەی گەنم) هەیە، نەک (گۆڕستان)، ئەمەش بەهۆی گواستنەوەی وشەی (گەنم) لە کێڵگەی ڕووەکەوە، بۆ کێڵگەی مردن و گۆڕستان .

* **ئاڵای نیگەرانی** لەسەرم دەشنێتەوە
پێدەشتی ئەوینم سەرتاپا ئاگر ،
نامۆییم وەک ژیشک لە قاوغی ناوم ،
نامۆییم بووە بە کەلەپچە و
باسکی دڵمی تۆق کردووە . **(هاوژین صلێوە :2015 : 68) .**

هەریەک لە وشەکانی (**نیگەرانی ، ئەوین ، نامۆیی**) بەهۆی دەستەواژەی (**ئاڵا ، پێدەشت ، ژیشک ، کەلەپچە**) سیمای تەنی پێدراوە . چەند میتافۆرێک دروستبوون { ئاڵای نیگەرانی ، پێدەشتی ئەوین) دوو میتافۆری ناوین ،(**نامۆییم بووە بە کەلەپچە**) میتافۆرێکی کارییە .

* درک **گەرای ئازاری** خۆی

لە پەلوپۆیی من داناوە (س . پ : 26)

دال : گەرای ئازار

|

مەدلوولی یەکەم : خەم و ناخۆشی

|

مەدلوولی دووەم : بێ ئومێدیی

لەم شێوازەدا، شاعیر سیمای جەستە و گیان، بە شتە مادی ومەعنەوییەکان دەدات و وەک گیانلەبەر مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات، واتە پێدانی سیمای واتایی [+ بەرهەست] بە [+ئەبستراکت] .

* کاتێ **دێوەزمەی تریشقە**

بە شیشەیەکی ئاگرین

دەکەوێتە گیانی هەور

هەوری نوستوو لە تاو ئازاری

پەراسو و پشتی شکاوی

پڕ بە گەرووی دەقریشکێنێ و

دەداتە پرمەی گریان (هاوژین صلێوە : 2013: 128)

هەور، دیاردەیەکی سروشتە، سیمای (+ گیان) ، (+ نووستوو) , (+ پەراسوو) ، (+پشت) ، (+گەروو) ، (+گریان) ی پێدراوە، کە تایبەتن بە گیانلەبەر و مرۆڤ .

(**دێوەزمەی تریشقە**)،(**گیانی هەور ، هەوری نووستوو**)، چەند میتافۆرێکن، لە دۆخی خستنەپاڵدا، لە ریزبوونی کەرەسەکاندا ،دیارخراو و دیارخەر یەکناگرنەوە : (**دێوەزمە + ی + تریشقە**)، (**گیان + ی + هەور**),(**هەور + ی + نووستوو**) .

بەهۆی ئەم دیاردەوە ،هەندێ دیاردەی ئەبستراکت ، تایبەتمەندی گیانداری پێدەدرێت :

*خۆشەویستیم لەڕبووە ،

بە ماچە تەڕەکانی تۆ ،

بە ماچە گۆشتنەکانی تۆ !!

دەبۆژێتەوە .

(س.پ : 122)

هێلکاری میتافۆرەکە :

دال : لەڕبوونی خۆشەویستی

↓
مەدلوولی یەکەم : ئاژەڵی لەڕو لاواز
↓

مەدلوولی دووەم : نەمان و بێهێزبوونی خۆشەویستی

(**لەڕبوون**)، چاوگێکە بۆ وەسفکردنی ئاژەڵ بەکاردێت، (خۆشەویستی) ، دیاردەیەکی واتایی ئەبستراکتە (**لەڕبوونی خۆشەویستی**)، دەستەواژەیەکی میتافۆرییە، بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە ئەنجامدراوە .

(لەڕبوون) ، کە تایبەتە بە وەسفکردنی ئاژەڵ ، هەندێ جار بەهۆی گواستنەوەی واتایی لە ئاخاوتنی ڕۆژانە و وتاری تردا ، وەک میتافۆر بەکاردێت .

زانکۆکانمان لەڕبوون .

ڕستەیەکی سادەیە ، بەڵام بەمەبستی تایبەتی بەکاردێت و دەکرێ چەند لێکدانەوەیەکی بۆ بکرێت .

* لە دەرگای بچوکی حەرفێکەوە
چوومە نێومالی شیعرێک
هێند گەورە بووم ،
نەمتوانی بێمە دەرەوە .

(دەرگای حەرف) ، (مالی شیعر) ، دوو میتافۆری ناویین . (هاوژین صلێوە :2015 : 42)

* جەرگم دەدەڵێنێ ژەهری جودایی (س. پ : 74)

دال : ژەهری جودایی
|
مەدلوولی یەکەم : ئازار و دوورکەوتنەوە
|

مەدلوولی دووەم : تالی و مەینەتی

3 ـ شێوازی بەکەس کردن ـ التشخیص : { Personification } :

ئەمەش شێوازێکی ترە، لەو شێوازانەی وێنەی میتافۆری لەسەر بونیاتدەنرێت، بریتییە لە پێدانی تایبەتمەندی مرۆڤ ،بە دیاردەکانی سروشت ،سیفەتی مرۆڤ دەدرێت بە بێگیانێک یان گیانلەبەرێک کە خۆی ئەو سیفەتەی نەبێت (پەخشان عەلی ئەحمەد :2007 : 234) .

له دروستکردنی ئەم جۆرە میتافۆرەدا ،شاعیر هەندێ سیماو پێکهاتەی واتایی ،کە تایبەتە بە مرۆڤ بۆ دیاردەکانی تر دەیگوازێتەوە، بەهۆی ئەمەش وشە پێکهاتەیەک وەردەگرێت ،کە لە بنچینەدا هی خۆی نییە و واتایەکی تر دەبەخشێت :

* **چاوی خۆر** گەلێ تیژە
لەهەر شوێنێ درزێ هەبێ
تێی دەڕوانێ (هاوژین صلیوە : 2013 : 24)

میتافۆری بەکارهاتوو ، بریتییە لە (**چاوی خۆر**) .

دال : چاوی خۆر
↓
مەدلوولی یەکەم : بینین ، تیشک و ڕووناکی
↓
مەدلوولی دووەم : سەرنجدان ، وردبوونەوە ، دڵداری ، بەدەستهێنانی ئازادی .

شاعیر ،سیمای(+ چاو) ی داوە بە خۆر و تایبەتمەندی مرۆڤی پێداوە , { تیژیی} ،چاوگێگە ،کە لە بنچینەدا ،بۆ وەسفی چەقۆ و هەندێک جۆرە کانزا بەکاردێت .

* بەسواری هەناسە تاساوەکانی هاتە نێو دڵم ،
ئەمە دڵ نییە کانییەکە نەزیف بووە .
بەنێو **دەریای خوێندا** هاتە نێو دڵم ،
ئەمە دڵ نییە گۆمێکی پڕ خوێنە (س . پ :25)

* خۆرەتاو وا نەزیف بووە ،
خوێنی تیشکی لێ دەچۆڕێ ،
مانگیش بە تاقی ئاسمانا ،
ڕووی جوانی خۆی لێم دەگۆڕی . **(هاوژین صلیوە : 2015 :100)**

وشەی نەزیفبوون، کە تایبەتە بە مرۆڤ، شاعیر خستووەتیە پاڵ کانی، خۆرەتاو بەمەش تایبەتمەندی مرۆڤی پێداون ،{ **نەزیفبوونی کانی** } , { **نەزیفبوونی خۆرەتاو** } دوومیتافۆرن ، بەهۆی لادان لە مەرجی دروستی پێکهاتوون، لێکدانەوەی میتافۆرەکان ،لەسەرەتادا نامۆ دێنە بەرچاو ،بەڵام بە دۆزینەوەی بارودۆخی گونجاو، دەتوانین بە واتای ویستراوی دەقەکان بگەین .

* **مشارێکی ددان کەوتو**
بە هانکە هانک هەموو گیانی ببوە ئارەق ،

ڕەنجی دەدا نەمامێک بخوات
وتم ئەی مشار شەرم ناکەی !!
ئەرێ تۆ پیربوویی تەوبە ناکەی ؟!؟
بەلاوی لە هەڕەتی ددان تیژی پیرە دارت دەخوارد ،
ئێستاش نەمامە داری ناسک (**هاوژین صلێوە** :2013 : 151) .

لەم کۆپلە شیعرەدا، شاعیر، سیمای (+ ددان) ی بە مشار داوە، کە لە بنەڕەتدا هی مرۆڤە، وەک مرۆڤ مامەڵەی لەگەڵدا کردووە ،(هانکە هانک) ،(ڕەنجدان) ، (پیربوون) تایبەتمەندی مرۆڤن ، بەمەبەستی تایبەتی ، دراون بە مشار .

شاش بوون و شکانی ددانەکانی مشارەکەی، وەک مرۆڤێکی پیر داناوە، کە ددانی دەکەوێ ، مشارەکە کە ،گەنج بووە توانایەکی باشتری هەبووە ، درەختی گەورەشی بڕیوە ،کەچی ئێستا توانای کەم بۆتەوە ، بەڵام واز لەو خووەش ناهێنێ، درەختی گەورە و ئەستووری پێ نابڕێ ، ئەوەتا درەختی نەمام دەبڕێتەوە .

* دالان قاچی هەیە
بناغە پێڵاوی هەیە ،
پەنجەرە پەراسوو و
هەورەبانیش شەپقەی هەیە (س .پ :23)

شاعیر ، سیمای < + قاچ ، + پێڵاو ، + پەراسوو ، + شەپقە > ی داوە بە (دالان ، بناغە ، پەنجەرە ، هەورەبان) ، کە لە بنەڕەتدا هی مرۆڤن .

* کاتێ خۆر **لێفەی هەورێ**
بەسەر خۆی دا دەدا و دەخەوێ
پرخە پرخی خۆرە تریشقە
بەردەوام دەبێ (س .پ : 57)

شاعیر ، وەک مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ خۆردا دەکات،(**لێفەی هەور**) میتافۆرێکی ناوییە ،دیارخەرو دیارخراو هاوڕێیەتییان لەگەڵ یەکدا نییە و لە فەرهەنگی زماندا بەم جۆرە ریزنابن .

* هەنارێکی قەڵشیوی لێو گڕی ددان سوور
دەمی پڕبوو لە ئاو
بۆ دوو لیمۆی کیژۆڵەیەک
کە نوشتابووەوە لەبەردەمی و
گێسکی دەدا بن دار هەنار . (س .پ :159)

چەند سیمایەکی وەک < + **لێو** ، + **ددان** ، + **دەم** > دراوە بە وشەی (هەنار) .

* گاسن چەقۆیەکی زۆر تیژە

پێستی زەوی کەوڵ دەکا   (س .پ :127)

لە ئەنجامی پێدانی سیمای (+پێست)، بە (زەوی)، میتافۆری (**پێستی زەوی**) دروستبووە ، کە میتافۆرێکی ناوییە (ناو + ی + ناو : پێست + ی + زەوی)

دیارخراو   دیارخەر

* قەڵەم کچێکی کابۆ لەبەری شۆخ و شەنگە

کاتێ حەزی لە پیاسە بێ

پێکێ شەراب دەخواتەوە و

شەپقەکەی دەخاتە سەری و

کەعبێکی نووک تیژ لە پێ دەکا ،

بەسەر شۆستەی **شەقامی کاغەز**

بە لەنجە و لار

پیاسە دەکا ، سەما دەکا .   (س .پ : 12)

لەم کۆپلە شیعرەدا ،شاعیر، جۆرە پێکدادانێکی واتایی دروستکردووە ، هەریەک لە وشەکانی (کابۆ) ، (شۆخ وشەنگ) ی داوەتە پاڵ (قەڵەم) کە خۆی ئەم تایبەتمەندییانەی نییە ،

وەک کچێک وەسفی دەکات چەند تایبەتمەندییەکی پێداوە، بەهۆی ئەمەش دیاردەی بەکەس بوون روویداوە ، لە میتافۆردا ، جۆرێک پەیوەندی ، لە نێوان مەدلوولی یەکەم و مەدلوولی دووەمدا دەبینرێ ، ئەکەر پەیوەندییەکە لێکچوون بوو ، خواستنە ، ئەگەر پەیوەندییەکە هاوسێیەتی بوو درکەیە ، هەروەها پەیوەندی بەش و گشت ، خوازەی بەرەڵلایە .(رابح بوحوش :2009 : 220)

* گوڵ دڵداری لەگەڵ لوتمان دەکات ،

گوڵ دڵداری لەگەڵ چاومان دەکات ،

گوڵ زۆر ڕقی لە دەستمانە

هەرگیز هەرگیز حەزناکا

دڵداری لەگەڵ بکات . (هاوژین صلیوە : 2013 : 147)

دال : گوڵ دڵی هەیە .

↓

مەدلوولی یەکەم (1) : گوڵ / دیاردەیەکی سروشتە ، گوڵ دڵداری دەکات

↓

مەدلوولی دووەم (2) هەست و سۆز بەپەرچدانەوەی زۆرداری و دەست درێژیی .

ـ لەم وێنە میتافۆرییەدا ، گوڵ ، سیمای <+مرۆڤ ،+ ڕەگەز ، گەنجیەتی > ی وەرگرتووە .

لە وێنەیەکی تردا، سیمای پرچ دەدات بە (تاڤگە)، بەهۆیەوە میتافۆر دروست دە کات :

* خۆزگەم بەم قەوزە سەوزە قەدیفەییە ،
لە ژێر **پەرچەمی تاڤگە**
هەناسەی ئارامی دەدات . (س . پ :118)

{ **پەرچەمی تاڤگە** } ،میتافۆرێکی ناوییە ،لە دۆخی خستنەپاڵدایە ،(تاڤگە)،کە دیارخراوە ،لەگەڵ (پەرچەم) دا یەکناگرێتەوە ،کە دیارخەرە، پەرچەم لە مرۆڤ خوازراوە و دراوە بە تاڤگە .

سیمای بە مرۆڤکردن، هۆکارێکی گرینگە کە شاعیران بە ڕێژەیەکی فراوان بۆ دروستکردنی میتافۆر پەنای بۆ دەبەن ،لەم لیکۆڵینەوەیەدا ،زیاتر نموونەکانمان بە کۆپلە یان دێرە شیعر نەک شیعرێکی تەواو هێنایەوە ،چوونکە مەبەستی سەرەکی ئێمە ،لە نیشاندانی میتافۆرەکان ،چۆنیەتی دروستبوون و پێکهاتنیانە ،لەگەڵ بەزاندنی کۆتەکان و دۆخی خستنەپاڵیاندا ،چۆن شاعیر یاری بە وشەکانی زمان دەکات و واتای نوێیان پێدەبەخشێ ،بۆی هەیە دواجار ئەم شێوازانە بکەونە ناو ئاخاوتنی ڕۆژانە و بەهۆیانەوە میتافۆری تر دروستبکرێن، هەروەک چۆن شاعیر دیاردەی جۆراو جۆر بە تایبەتمەندییەکانی مرۆڤ دەچوێنێ :

* چەند **هەورێکی هونەرمەند**
کۆبوونەوە و بوون بە باندێک ،
باند دەستی کرد بە مۆسیقا ژەنین ،
نۆتە نۆتە باران و خۆرەتاو دەهاتنە خوارێ ، (س.پ :33)

(هونەرمەند) ،لە بنچینەدا، تایبەتمەندی مرۆڤە، خراوەتە پاڵ ناوی (هەور) بەهۆیەوە میتافۆری (هەوری هونەرمەند) کە میتافۆرێکی ناوییە ، دروستبووە .

*ئاگرو با بەسەمایەکی زۆر شێتانە
جووت دەبن ،
با سا دیستان ئاگر دەکوژێت (هاوژین صلێوە :2015 : 25)

شاعیر لەهەندێ شوێندا، بەهۆی ئەم ڕێگایەوە ، وێنەیەکی پڕ واتای میتافۆریمان بۆ دروست دەکات :

* بلۆکەکانی ئەم دیوارە ڕوتەڵەیە
پەنجەکانیان ناوەتە نێو پەنجەی یەک و
باکیان نییە لە لافاوی ناوەخت و
لە ڕەشەبای ژەهراوی (س.پ :33)

دال : دیواری ڕووتەڵە

↓

مەدلوولی یەکەم : هەژاری و نەبوونی

↓

مەدلوولی دووەم : خەبات و تێکۆشان

شاعیر وێنەیەکی جوانی بونیات ناوە، بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ، مەبەستە سەرەکیەکەی خۆی دەربڕیوە، (دیوار) ، میتافۆرێکە بەرانبەر بە (مرۆڤ) خوازراوە ، پەنجە ، بەرانبەر(ئازادی و سەربەستی) ، واتە : ئەگەر ئێمەی مرۆڤ دەستمان لەناو دەستی یەکدی بێت و پشتی یەک بگرین و خیانەت لە نیشتیمان و نەتەوەکەمان نەکەین ، ئەوا هیچ هێزێک ناتوانێ لە ناومان بەرێت ، تەنانەت باکمان نییە لە هەر ڕووداو و پێشهاتێکی نەخوازراو ، وەک چۆن بلۆکەکانی دیوار کە تێکهەڵکێشی یەکتر بوون ، هەرچەندە لەبغ نەکراون ، بەڵام یەکتر بەرنادەن و نەبوونی و هەژاری کاریان تێناکات .

(ڕووتەڵە) ، ئاوەڵناوێکی داڕێژراوە ، لە بنچینەدا ، لەگەڵ (دیوار)،هاوڕێیەتیان نییە، بەڵکو بۆ وەسفکردنی هەندێ دیاردەی تر بەکاردێت ، بەڵام شاعیر مەرجی هاوڕێیەتی بەزاندووە ، لادانێکی واتایی دروستکردووە ، لە بەرئەوەی لە واقیعدا ، دیوار، نە جلوبەرگی لەبەردایە ، نەخوری یان گەڵا .. هتد ، داپۆشیوە ، تاوەکو بە ئاوەڵناوی ڕووتەڵە وەسفی بکرێت.

(**ڕەشەبای ژەهراوی**) ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە، بەهۆی لادان لە مەرجی دروستی پێکهاتووە، لە فەرهەنگی زماندا (ڕەشەبا) و (ژەهراوی)، هاوڕێیەتییان نییە ، لە پێشتردا ، بەمجۆرە ڕیز نەبوون ، واتە: ڕەشەبای کاولکارو شووم .

لەم دەستەواژە میتافۆرییەدا ، توانستی شاعیر لە پەیوەستکردن و لە دایکبوونی واتاکان لە یەکدییەوە دەردەکەوێت، هەروەها توانای داهێنانی وێنەی ئەودیوی هزر ، بەهۆی دۆزینەوەی رووکاری وردی لێکچوونی نێوان دیاردەکان .

هێڵکاری وێنە میتافۆرییەکە :

دال : ڕەشەبای ژەهراوی .

↓

مەدلوولی یەکەم (1) :ڕەشەبا بارودۆخێکی نائاسایی کەش و هەوایە, هێزی دڕندە و لەناوبەر .

↓

مەدلوولی دووەم (2) : : یەکگرتن مرۆڤ , بەسەر هێزی خراپەدا سەردەخات .

واتای ناوەکیی ئەم دەستەواژە میتافۆرییە ، بۆمان دەردەخات کە : ڕەشەبا، سیمای (+مرۆڤ ،+ هێزی لەناوبەر, + هێرشبردن) ی وەرگرتووە, وەک هێزێکی دڕندە وایە لە هێرش بردندا ,دیوار ,

سیمای مرۆڤی هەژار و خەڵکی ئاسایی وەرگرتووە ، (هێز لە یەکێتی دایە) .

*** زاوای ئاسمان گەشایەوە و**

پۆلێ مەل ئاهەنگیان گێڕا (س.پ :34)

(زاوای ئاسمان) ،میتافۆرێکی ناوییە ، دیارخەر و دیارخراو، هاوڕییەتییان بەیەکەوە نییە ، بەهۆی لادان لە مەرجی دروستی و چۆنیەتی خراوەتنە پاڵ یەکترییەوە .

ـ بە ئاژەڵ کردن : بریتییە لە پێدانی سیمای{ + ئاژەڵ } بە { ـ ئاژەڵ }.

* ئەمە **گاڕەشی شەوە** ،

مانگا شەوی ساماڵ نییە

تیشک و تریفەی شیری ڕووناکیمان بداتێ . (س .پ :15)

هەریەک لە دەستەواژەکانی (**گاڕەشی شەو، مانگا شەو ، شیری ڕووناکی**) چەند میتافۆرێکی ناوین، بەهۆی لادان لە مەرجەکانی دروستی و چۆنیەتی دروستبوون، شەو بە گاڕەش و مانگا چوێنراوە، تریفە و مانگ هاوڕێیەتییان هەیە ، نەک تریفە و شیر .

شاعیر سوودی لە وشەی (مانگە) (مانگا) وەرگرتووە ، کە یەکەم بەواتای (هەیڤ) دێت ، دووەم بە واتای (ئاژەڵ) دێت ، لە شێوەداو سیمای دروستبوونیان زۆر نزیکە ، بۆیە بەم شێوەیەی بەکارهێناون .

بەهۆی هێلکارییەکەوە ،ئەم وێنە میتافۆرییە روون دەکەینەوە :

دال : گاڕەشی شەو

↓

مەدلوولی یەکەم (1) : تاریکی و ترسناکی .

↓

مەدلوولی دووەم (2) : بارودۆخێکی نالەبار .

شاعیر، بەراوردی نێوان ساماڵ و شەو، گا و مانگا، ڕەش و سپی دەکات .

واتای ناوەکیی ، ئەم وێنە میتافۆرییە بۆمان دەردەخات ، کە شەو ، سیمای <+ ئاژەل ،+ رەنگ ، +قۆچ ، + ڕەگەزی نێر > ی وەرگرتووە .

بارودۆخێکی نالەبارە ، ڕەشبینی شاعیر دەردەخات ، هەردوو میتافۆری گاڕەش و مانگاشەو, وەک دوو ڕەمز بۆ ڕەشبینی و گەشبینی بەکارهاتوون، هەروەها تاریکی وەک شەوەزەنگ بەرانبەر ناخۆشی , شیر بەرانبەر گەشەسەندن و ژیان هاتوون .

* ڕۆحی منیش ماسی سۆزە بە نێویا نقوم دەبێ و
یەکە یەکە ڕەنگە ئاوێتەبووەکان ماچ دەکات ،
لەناکاوێ پەلکە زێڕینە بەرزدەبێتەوە و
دەبێتە ملپێچی شاخێکی ڕیش سپی ، (س .پ :28)

(ڕۆح) ، دیاردەیەکی ئەبستراکتە، (ماسی)، گیانلەبەرە، رۆح بە ماسی چوێنراوە ،(ماسی سۆز) ، میتافۆرێکی ناوییە ، ماسی ، سیمای < + گیانلەبەرێکی ئاویی ، + ئاو ، + جوڵە > ی هەیە ، دراوەتە پاڵ (سۆز) ، کە ناوێکی واتایی یەو بەرجەستە نییە .

شاخێکی ڕیش سپی : میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە (شاخێک بەفری بەسەرەوە بێت) ،لە دونیای ڕاستەقینە دا ، شاخ ڕیشی نییە ، بەڵام ئەمە مەبەستە ڕاستەقینەکەی شاعیر نییە ، شاخ : میافۆرێکە بۆ سەرکەشی و خۆڕاگری

ریش سپی : میتافۆرە ، بەرانبەر ، تەمەن ، ڕێز ، بەڕێوەبردن .

لەم دێرە شیعرەی خوارەوەدا ،شاعیر خۆی لە گەڵ (ماسی) دا بەراورد دەکات :

* من ماسیەکی چکۆڵەم
لە دەریای خەم و خەفەت و غوربەت دا ناژیم (س.پ :67)

شاعیر بەهۆی بەکارهێنانی ،جێناوی خۆیی (من) ،سیمای [+ ماسی] ی بە خۆی داوە .

هەندێکجار ،شاعیر،کۆمەڵێک ئاژەڵ و باڵندە ،وەک سیفەت دەداتە پاڵ دیاردەکانی ترو کردەی بە ئاژەڵکردن ئەنجامدەدات :

* کاتێ پۆلە **تەیری وشە**
بەسەر **تەنافی خەیاڵدا** دەنیشنەوە ،
جۆرەها رستە دروست دەبێ
رستەی سپی کۆتری
رستەی رەشی قەڵە رەشی
رستەی سەوزی قەزوانی
رستەی زەردی باشوکەیی (س .پ :74)

شاعیر سیمای [+ تەیر] ی داوە بە وشە، هەروەها سوودی لە ئاوەڵناوی رەنگ بۆ دروستکردنی میتافۆرەکانی (**رستەی سپی ،رستەی رەش ،رستەی سەوز ،رستەی زەرد**) وەرگرتووە .

{ تەیری وشە } میتافۆرە، هەریەک لە میتافۆرەکانی رستەی سپی، رستەی رەش، رستەی سەوز، رستەی زەرد، بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە، لە بواری بەرجەستەوە بۆ بواری ئەبستراکت، دروستبوون .

{ تەنافی خەیاڵ } ، میتافۆرێکی ناوییە ، دیارخراو (تەناف) ناوێکی بەرجەستەیە ، خراوەتە پاڵ دیارخەر (خەیاڵ) ، کە ناوێکی واتاییە .

* خەنجەر ماسییەکی قرشە و
لە ڕووباری خوێنینی مێژووەوە هاتووە و
گەرا دەخاتە نێو ئەقڵی قەراغ و کەناری کورت بین (س .پ :11)

دال : ڕووباری خوێنین
↓
مەدلوولی یەکەم : ترسناکی - کوشتن - خوێن ڕشتن
↓

مەدلوولی دووەم : ڕزگاربوون ، سەربەخۆیی .

خەنجەر بە ماسی قرش چوێنراوە (شێوەی خەنجەریش لە ماسی دەچێ)، وێنە میتافۆرییەکە، بەهۆی ماسی قرشەوە دروستبووە ، لە بەرئەوەی ماسی قرش واتای هێرش بردن و زۆرداری و بێ بەزەیی دەگەیەنێت ، (ئەقلی قەراغ)، میتافۆرێکی ناوییە ، بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە لە بواری مێشک و بیرەوە بۆ (قەراغ) ، دروستبووە ، واتە : عەقلێکی ناکامڵ و پێنەگەیشتوو ، عەقڵێک قوڵبوونەوەی بۆ شتەکان نییە .

* پەرچەمت باڵی کۆترێکی ڕەشن

پەرچەم لە سەر بنەمای لێکچوون ، بە باڵ چوێنراوە .

5 - **بە رووەککردن** : بریتییە ،لە پێدانی سیمای [+ رووەک] بە [- رووەک] (دلێر سادق : 2009 :43) .

* جووت مەمکۆڵەت
وەک دوومەڵان
خێوەت هەڵدەن لە بنارێ (س .پ : 113)

شاعیر (مەمک) ی بە (دوومەڵان) چواندووە ، کە جۆرە ڕووەکێکە ، لە بەهاراندا ، لە شو ێنێکدا سەرهەڵدەدات .

زۆر جار شاعیر بۆدروستکردنی میتافۆر، سوود لەو ڕێگایە وەردەگرێ ، ئەم شێوازە لە شیعری کۆن و نویدا ،بەکارهاتووە ، بۆنموونە :

٭ هەلاق خانە وەرزی پایزە

ئێمە درەخت و مەقەست و ڕەشەبا و

قژمان گەڵای وەریوە (س .پ :115)

شاعیر بەهۆی ڕێبازی میتافۆرەوە بەراوردی لەنێوان تاشینی قژ وهەڵوەرینی گەڵا و مرۆڤ و مقەست و ڕەشەبادا کردووە، هەروەها لە نێوان مقەست و ڕەشەبادا، چۆن ڕەشەبا گەڵا دەوەرێنێ، مقەستیش قژی ئێمە دەتاشێ، مرۆڤ بە درەخت چوێنراوە .

٭ بەیانیان خۆر چرۆ دەکا و لق و پۆپی پەرت دەبێتەوە و

دونیا دەکات بە گەڵاجاڕی تیشک

(گەڵا) ، ناوە ، (گەڵاجاڕ) ناوی شوێنە : داڕێژراوە ، خراوەتە پاڵ (تیشک) , (گەڵاجاڕی تیشک) ، میتافۆرێکی ناوییە ، لەبەرئەوەی لە دونیای ڕاستەقینەدا ،(تیشک) گەڵا ناگرێت ، میتافۆرەکەش, بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە دروست بووە.

٭ درەختی ئاسمان

کاتێ گەڵای بەفر دەوەرێنێ ،

سەراپای زەوی یەک بۆن دەیگرێ ،

بۆنی پاییزێکی سپی . (س.پ :163)

جۆرە ناتەبایی و پێکدادانێکی واتایی دەبینرێ، کۆتی واتایی بەزێنراوە، بەیەکەوە هاتنی وشەکان، لەگەڵ یەکدیدا، مەرجی هاوڕێیەتیان بەزاندووە , وتنەکە لە بنەمای دروستی لایداوە ،ئاسمان درەخت نییە و (بەفر)، گەڵا ناگرێت ، لە میتافۆری (گەڵای بەفر) دا ، دیارخەرو دیارخراو ، پەیوەندییان بەیەکەوە نییە .

شاعیر لە میتافۆرەکانی (درەختی ئاسمان)،(گەڵای بەفر) ، (پایزی سپی) دا ، باسی وەرزی زستان دەکا ، دەکرێ هێماش بێ بۆ تێپەڕینی تەمەن و وەرزی پیربوونی مرۆڤ .

دال : پایزی سپی

↓

مەدلوولی یەکەم : وەرین و زەردهەڵگەڕانی گەڵا

↓

مەدلوولی دووەم : پیربوون و بەسەرچوونی تەمەن ، بێ ئومێدبوون .

- **بە ئەبستراکتکردن** : بریتییە ،لە پێدانی سیمای [+ ئەبستراکت] ، بە [نا ئەبستراکت] ، ئەمەش شێوازێکی ترە ،کە شاعیر بۆ دروستکردنی میتافۆر سوودی لێ وەردەگرێت :

* خۆشەویستیم سارد بۆتەوە ،
به ماچە گەرمەکانی تۆ ،
شیرتێن دەبێتەوە ،
خۆشەویستیم
ترش و ئالۆزە ،
به ماچە شیرینەکانت مێخۆش دەبێتەوە .
خۆشەویستیم ئاجوغ بۆتەوە ،
به خۆرەتاوی ماچەکانت
سەوز و تۆخ دەبێتەوە . (س . پ :122) .

شاعیر بەهۆی بەکارهێنانی وشەی (خۆشەویستی)، سیمای [+ ئەبستراکت] ی بە وشەی سارد داوە، کە خۆی دیاردەیەکی نا ئەبستراکتە ، بەهۆی ئەمەش گواستنەوەیەکی واتایی لە بواری هەست و سۆز (خۆشەویستی)، بۆ بواری (سارد) کە دیاردەیەکی فیزیکییە ئەنجام داوە . ، ماچی شیرین / میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە .

ئاجوغ / ئاوەڵناوێکە بۆ وەسفکردنی ڕەنگ بەکاردێت، کە نا ئەبستراکتە، بەڵام خۆشەویستی دیاردەیەکی ئەبستراکتە ،بەهۆی ئەمەش سیمای [+ ئەبستراکت] ی بە وشەی (ئاجوغ) داوە .

* لە تاریکی ئەم دونیا ڕەشەدا ،
هەنگاو هەنگاو ،
دێمەوە بن فەوارەی شەقامەکانی تەنیایی ، (س .پ :80) .

(شەقام) دیاردەیەکی نا ئەبستراکتە ، بەڵام بەهۆی بەکارهێنانی وشەی (تەنیایی) ، شاعیر سیمای [+ ئەبستراکت] ی پێداوە .

* دڵۆپ دڵۆپ
مۆسیقای خۆشەویستست
دەڕژێتە فنجانی دڵمەوە ، (س .پ :162)

خۆشەویستی دیاردەیەکی ئەبستراکتە ، دراوەتە پاڵ مۆسیقا ، کە دیاردەیەکی فیزیکییە ، (مۆسیقای خۆشەویستی) ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە ، (فنجانی دڵ) ، میتافۆرێکی ناوییە ، وشەی (فنجان)،لە بنچینەدا، بۆ وەسفکردنی قاوە ، نەک (دڵ) بەکاردێت .

7 ـ بە رەوانکردن : بریتییە لە پێدانی سیمای [+ رەوان] بەو وشانەی کە سیمای [ـ رەوان] یان هەیە .

* زمان ڕووبارێکە ،

بەخوڕ دەبێ و
لێڵ دەبێ و
بەڵام قەت وشک ناکا .

دال : زمان ڕووبارێکە
↓
مەدلوولی یەکەم : ئاخاوتن و گفتوگۆ
↓
مەدلوولی دووەم : ڕامیاری و دبلۆماسیەت ، کارگێڕی و بەڕێوەبردن .

شاعیر سیمای [+ رەوان] ی بە زمان داوە ، بەهۆی سوود وەرگرتن لە وشەی ڕووبار .

* زمان بارانێکە ،
هەندێ جار لافاو و کاولکارە ،
هەندێ جاریش شەونمی نێو چیمەن و گوڵ . (س .پ :71)

شاعیر سیمای [+ رەوان] ی بە زمان داوە ، بەهۆی سوود وەرگرتن لە وشەی باران و لافاو .

دال : زمان بارانێکە
↓
مەدلوولی یەکەم : ئاخاوتن و گفتوگۆ
↓
مەدلوولی دووەم : چاکە و خراپە

7 ـ دژواتایی یان پارادۆکس :

بریتییە لە بەیەکەوەهاتنی دوو وشە ،کە لە زمانی ئاسایدا ،بە شێوەی دژ بەکاردێن (دلێر سادق کانەبی ،2009: 46) .

* لە ڕۆژگارێکی تاریک و نۆتەکە و ئەنگووستە چاو ،
مەندیلەکەی مەلای گەورە
بوو بە تریفەی مانگی چواردە
بوو بە چەمبەری خۆرەتاو ،
تا هەتایە هەر زیندووە و
هەر لەبەر چاو

شاعیر بۆ دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە ،سوودی لە هەردوو دیاردەی تاریک و ڕووناک وەرگرتووە ، کە پێچەوانەی یەکترین, (ڕۆژگار) مەبەست لە زەمەنە، نەک رۆژی ڕووناک ، تاریکی هێمایە بۆ دواکەوتوویی و نەخوێندەواری ، (مەندیل) ، ڕەنگی سپییە و لێرەدا بۆ زانست و بیری ڕووناک خوازراوە ، کە مەبەست خوێندەوارییە .

چەمبەری خۆرەتاو : واتە بازنەی خۆرەتاو ، واتە مەندیلی مەلای گەورە ، وەک خۆرەتاو تیشک و ڕوناکی زانستی لێ بەردەبۆوە .

* زمان کتێبێکی گەورەی مێژووە ،

چەندی ڕاست و چەندی درۆ .   (س .پ :78)

شاعیر وێنەیەکی پارادۆکسی لەسەر بنچینەی { ڕاست و درۆ } ، دروستکردووە .

* زمان رۆژێک بەرماڵی نوێژکەرێکە ،

ڕۆژێک دەستەسڕی دەرۆزەکەرێکە ،

ڕۆژێک لەچکی کچێکە ،

ڕۆژێک قوماشی پەردەی مەیخانەیەکە ،

ڕۆژێک تیخی شمشێرە و

رۆژێکیش لە لباد نەرم تر .   (س . پ :70)

وێنە پارادۆکسی یەکە لەسەر بنچینەی { تیخی شمشێر و لباد } دروستبووە ، ڕەقی و نەرمی ، تێژی و کولی (نەبڕین) ، شاعیر بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ مەبەستەسەرەکییەکەی دەربڕیوە ، لە بواری کۆمەڵایەتیدا ، بەهۆی بەکارهێنانی وێنەی میتافۆرییەوە باسی زمان دەکان لە ڕووی ناوەرۆکەوە ، نەک وەک ئەندامێکی ناودەم لە ڕووی فسیۆلۆجییەوە .

لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا ، هەر تاکێک زمان بۆ بوارو پیشە و بەرژەوەندی تایبەتی خۆی بەکاردەهێنێ .

* چرای دڵم دائەگیرسێ

بۆ ڕووناکی تاریکی ڕێت . (هاوژین صلێوە : 2015 :80)

لەم وێنەیەشدا ، سوود لە هەردوو دیاردەی تاریکی و ڕووناکی بۆ دروستبوونی میتافۆرەکە ، وەرگیراوە

* خەمەکانم باوەشێن کە ،

با پەنگرەکانی تەمەنم

زوو بن بە خۆڵەمێشی نامۆیی (هاوژین صلێوە : 2015 :62)

دال : پەنگرەکانی تەمەن ، خۆڵەمێشی نامۆیی

مەدلوولی یەکەم : گڕو کڵپەی ئاگر ، ماوەی ژیان .

مەدلوولی دووەم : گەنجیەتی ، پیریی .

(پەنگر) ، گەرمە و (باوەشێن) ، بۆ فێنک بوونەوە بەکاردێت .

* زمان کتێبێکی گەورەی مێژووە ،
چەندی ڕاست و چەندی درۆ .   (78)

شاعیر وێنەیەکی پارادۆکسی لەسەر بنچینەی { ڕاست و درۆ } ، دروستکردووە .

ـ بەشەکانی ئاخاوتن :

شاعیر هەندێ جار سوود لە بەشەکانی ئاخاوتن وەردەگرێت ، بەهۆیەوە وێنەی میتافۆر دەهێنێتە کایەوە ، لێرەدا چەند نموونەیەک دەهێنینەوە :

ناو :

هەندێکجار ، شاعیرناوی سادە یان داڕێژراو و لێکدراو، بە واتای ناڕاستەوخۆ بەکاردەهێنێت و بەهۆیەوە میتافۆری ناویی دروست دەکات ، وەک :

*زمان جاڵجاڵۆکەیەکە ،
بە تەونی پەیڤ
نێچیر دەگرێ ، (س.پ : 70)

(زمان) / ناوێکی سادەی گشتییە ، بەواتای زمانی قسەکردن نەک ئەو ئەندامە فسیۆلۆژییەی کە لەناو زاردا هەیە ، بەکارهاتووە .

شاعییر (زمان) ، بەراورد دەکات بە (جاڵجاڵۆکە) .

تەونی پەیڤ / دەستەواژەیەکی میتافۆری ناوییە .

شاعیر سیمای < + تەون > ی بە (پەیڤ) داوە ، بەهۆی ئەمەش میتافۆری (تەونی پەیڤ) ی دروستکردووە، بەهۆی گواستنەوەی وشەی (تەون) لە بواری ڕستن و چنینەوە ، بۆ بواری دەنگ و ئاخاوتن ، لەم میتافۆرەدا ، دیارخراو ، لەگەڵ دیارخەردا ناگونجێ و هاوڕێیەتییان نییە، بەڵام لە زمانی شیعردا، ئەم جۆرە دەربڕینانە دەبینرێ .

*لەدوای قەیرێک ڕۆدەچێت و
دەبێتە پشدێنی کچە شاخێکی سەوز و
لەکەمەری دەئاڵێ و
هەموو زنجیرە شاخەکان
سەرسام و عاشق دەبن ...   (28)

(کچە شاخ) / ناوێکی لێکدراوە ، میتافۆرێکی ناوییە بەم شێوەیە پێکهاتووە (کچ + ە + شاخ) .
شاخ ، لەبواری واتایی خۆی گوێزراوەتە وە بۆ بوارێکی تر، (کچ) سیمای (- بێ گیان) ی پێدراوە ، لەسەر بنەمای بەکەس کردن وشەی شاخ تایبەتمەندی مرۆڤی وەرگرتووە ، لە دونیای ڕاستەقینەدا و لەئاستی واتای فەرهەنگیدا ، (شاخ) نابێ بە (کچ) و سەرسام و عاشق نابێ، کە دیارە ئەمە مەبەستە ڕاستەقینەکەی شاعیر نییە ، بەڵکو وشەی (شاخ) لێرەدا خوازراوە بۆ واتایەکی تر و مەدلوولێکی تری وەرگرتووە .

* خۆرەتاو ڕوومەتی دەریا ماچ دەکات،
دەریاش بەشێک لە هاڵاو و هەناسەی
خۆشەویستی خۆی پێدەبەخشێ (س .پ : 24)

لە ئاستی واتاسازی و ڕووکەشدا ، شاعیر باسی دوو دیاردەی سروشت (خۆرەتا و دەریا) دەکات . بەڵام شاعیر لە بناغەی قووڵدا ، مەبەستێکی تری هەیە و دەیەوێت، خۆشەویستی بەرانبەریی دوو کەسی هاوتامان بۆ بەیان بکات و پێمان بڵێ ، هەریەکەیان بەخشندەن و بۆ خۆشەویستییەکەیان هەوڵدەدەن و تێدەکۆشن .
(ڕوومەتی دەریا) / دەستەواژەیەکی لێکدراوە ، میتافۆرێکی ناوییە .
خۆرەتاو / ئاماژەیە بۆ ڕووناکی ، سەوزبوون ، گەشانەوە ، گەورەیی و ژیان .
دەریا / ئاماژەیە بۆ : ئاو ، زەوی ، فراوانی ، قووڵیی .
مەدلوولی دووەمی خۆرەتاو / مرۆڤێکی گەورەو میهرەبان و بەخشندە .
مەدلوولی دووەمی دەریا / ئارامی ، بەردەوامبوون ، ژیانەوە ، ڕەگەزی مێینە .

*تا چاو بڕکا خۆشم دەوێی
ئەی شا کچی چاو پەلکە گیا (س .پ :19)

(چاو پەلگە گیا) / میتافۆرێکی ناوییە ، لە دونیای ڕاستەقینەدا ، چاو نابێ بە پەلکە گیا ، لەسەر بنەمای بە ڕووەککردن دروستبووە . هێمایە بۆ چاوێکی جوان یان سەوز و شین .
دال : چاو پەلکەگیا
↓
مەدلوولی یەکەم : چاوی سەوز
↓
مەدلوولی دووەم : جوانی ، گەنجییەتی ، بەهار .
(تا چاو بڕکا خۆشم دەوێی : واتە زۆرم خۆش دەوێی) .

* له خەونمدا ماچەکانم
به پەیژەی پەلکەکانت سەردەکەوتن ،
که دەگەینه
سەر ڕوومەته لووسەکانت
هەڵدەخلیسکان و دەکەوتن . (هاوژین صلێوه : 2015 : 21)

پەیژەی پەلکەکانت : میتافۆرێکی ناوییه ، بەهۆی لێکچوونی شێوەی کەزی و پەیژه دروستبووه .

* ناخم پڕه له پەپووله
سەرگەردانم بۆ گوڵی ڕووت ،
به شنەی **شەماڵی عیشقم**
پەرچەم له سەر کولْمت بزووت (س .پ : 23)

پەیوەندی نێوان ناخ و پەپووله ، لەسەر بنەمای باڵ و جووڵه و پاکی و حەز و ئارەزوو . دامەزراوه . (گوڵی ڕووت) ، میتافۆرێکی ناوییه ، جوانی و ناسکی و گەشی و گەنجی .

(شنەی شەماڵی عیشقم) ، میتافۆرێکی ناوییه ، فێنک و هێواش و خۆش و ئارامی .

* له نێو هاوێنەی چاوانتا
ڕووخساری خۆمم بینیوه ،
میناتۆری عیشقی تۆ بوو
وێنەی منی
له دیدەتا هەڵکۆڵیوه (س.پ : 24)

(هاوێنەی چاوان) ، میتافۆرێکی ناوییه . (هاوێنه + چاو + ان)

میناتۆر : ڕەمزێکه ، بۆ نیگار و نەخشی ورد .

شاعیر : زیادڕەوی کردووه ، له پێداهەڵگووتنی عیشقی خۆی و کێشانی وێنه کەی لەناو چاوی یارەکەیدا .

* به قەڵەمی زمانم
دەفتەری لێوەکانتم
پڕکرد له ڕستەی ئەوین (س .پ :47)

(قەڵەمی زمان ، دەفتەری لێو ، ڕستەی ئەوین) ، سێ میتافۆری ناوین .

ئاوەڵناو :

*گەنجیم مردو

لە گۆڕستانی قژی سپی و
لەگۆڕستانی لۆچی دەم و چاوم شاردمەوە ،
کە پیریشم بمرێ
جەستەم هەمووی دەبێ بە گۆڕستان .
لەنێو بەرداشی خۆرەتاو و مانگدا
ورد ورد تەمەنمان دەهاڕدرێت .   (س .پ :176)

(گەنجی) ناوێکی واتاییە ، دیاردەی (مردن) بریتییە لە گۆڕانێکی فیزیکی ، کە خاوەنی تایبەتمەندی خۆیەتی ، (گۆڕستانی قژی سپی) میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە ، میتۆنۆمییە ، لەسەر بنچینەی بەش لە گشت پێکهاتووە ، (قژی سپی) ئاوەڵناوێکی لێکدراوە ، لەدۆخی خستنەپاڵدا ، دراوەتە پاڵ (گۆڕستان) کە هاوڕێیەتی لەگەڵیدا نییە .(گۆڕستان) کە ناوێکی داڕێژراوە ، شوێنی ناشتنی مرۆڤە ، نەک بەتەنیا (قژ) ، بەڵام دیارە ئەمە مەبەستە ڕاستەقینەکەی شاعیر نییە ، هەریەک لە وشەکانی (مردن) و (گۆڕستان) ، بەواتای ڕاستەقینەی خۆیان بەکارنەهاتوون ، شاعیر باسی بارێکی مەعنەوی، نەک فیزیکی تایبەت دەکات .

(بەرداش) ، ئەو بەردە گەورەیە ، کە لە فەرهەنگی زماندا ،بۆ هاڕینی دانەوێلە لە ئاشدا بەکاردێت ، بەڵام لەم دێرە شیعرەی خوارەوەدا دراوەتە پاڵ (خۆرەتا و مانگ) .

قسەکردنی ئاسایی : هاڕینی دانەوێڵە

بەکارهێنانی شیعر : هاڕینی تەمەن

(بەرداشی خۆرەتاو و مانگ) / میتافۆرێکی ناوییە ، واتە : وەک چۆن هەردوو بەردەکەی ئاش دانەوێڵە دەهاڕن ، ئاواش بە بەدوای یەکداهاتنی خۆرومانگ ـ ڕۆژوشەو ، تەمەنی مرۆڤ تێدەپەڕێت و وردە وردە پیر دەبێت .

* بە تاڤگەی جەستەی زیوینت
دەروونم سپی بکەرەوە
لە دووکەڵی کورەی ڕەشی ئەم دڵە سووتا و شێواوەم .

جەستەی زیوین / ئاوەڵناوێکی لێکدراوە ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە ،(ناوێکی سادە + ناوێکی داڕێژراو)

دڵی سووتاو / ئاوەڵناوێکی لێکدراوە ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە ،(ناوێکی سادە ،

زیوین / ئاوەڵناوێکی داڕێژراوە (زیو + پاشگری(ـ ین)) ، تایبەتە بە وەسفکردنی هەندێ کانزا، بەڵام شاعیر بۆ بوارێکی تری گواستۆتەوە { جەستەی زیوین } ، جەستە + ی + زیوین ، سیمای تەن بە جەستە دراوە .

(دڵ) / لەڕووی مەعنەوییەوە سووتاوە ، نەک فیزیکیی .

دەروون / تەن نییە تاوەکو بتوانین سپی بکەینەوە ، وتنەکە بنەمای دروستی بەزاندووە .

* لەنێو شەپۆڵی چڕنووکی خەمدا ،

هاواری چۆلەکەی ئازار(هاوژین صلێوە : 2015 : 66)

چڕنووکی خەم / میتافۆرێکی ئاوەڵناویی ـ لێکدراوە .

چۆلەکەی ئازار / میتافۆرێکی ئاوەڵناویی ـ لێکدراوە .

*وەرە وەک جاران

سەرخۆشم کە بە شەرابی خۆشەویستیت (هاوژین صلێوە : 2015 : 66)

(شەرابی خۆشەویستی) ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە ، دیاردەی مەعنەویی جێگای دیاردەی فیزیکی گرتۆتەوە . دیارخراو + ی + دیارخەر (شەراب + ی + خۆشەویستی)

شەراب / ناوێکی بەرجەستەیە .

خۆشەویستی / ناوێکی واتایی یە .

بەروااوردی بارودۆخی ئێستاو جاران دەکات ، مەیلی گەڕانەوەی بۆ ڕابردوو تێدایە .

* وڵاتم پڕپڕە لە بۆنی غەریبی

وەکو جاران بەهار دڵشادم ناکا ، (س.پ : 67)

(بۆنی غەریبی) ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە .

* ترپە ترپی ئازار

لە ئەشکەوتی تەنیاییمدا دادەتکێ ،

شەمشەمە کوێرەی خەم نەبێ ،

هیچی تری تیا نابینم (هاوژین صلیوە : 2015 :39)

(شەمشەمە کوێرەی خەم) ، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە .

* پەنجەی شینی قەڵەمێکی فرمێسکاوی

ڕوومەتی کاغەزی تەڕ دەکرد ، (س . پ: 75)

دال : قەڵەمێکی فرمێسکاوی

↓

مەدلوولی یەکەم : گریان و پەژارەی ڕۆشنبیرێک

↓

مەدلوولی دووەم : مەینەتی و نەهامەتی
(ڕوومەتی کاغەز) / میتافۆرێکیناوییە .

* نارین هاوسەفەری
ڕێگا دڕکاوییەکەی ژیانم ،
ڕین خورپەی دڵم ،
ژین سۆزی دەروون ،
ئێوەم نەبێ کەپری ئاسوودەیم
ئاگری نامۆیی دەیسوتێنێ ...
(ڕێگای دڕکاوی ژین ، کەپری ئاسوودەیی ، ئاگری نامۆیی) سێ میتافۆری ئاوەڵناوین .

ـ کار :

*ئەستێرەش زاوزێ دەکەن ،
ئەوەتانێ بەهاران وەک پورە هەنگ
شەوق و ڕەوقیان هەموو ئاسمان دەتەننەوە
بەزستانان هەندێکیان دەمرن ،
هەندێکی تریان دەچنە سوورِی متبوونەوە ، (س .پ :45)
(زاوزێکردنی ئەستێرە ، مردنی ئەستێرە) میتافۆرن، هەریەک لە بکەرەکانی ئەو مەرجەیان تێدا نییە ،کە کاری (زاوزێ کردن ، مردن) داوای دەکەن .
مەرجی هەڵبژاردن بەزێنراوە ، کرداری زاوزێ کردن ، پێویستی بە بکەرێکە ، کە سیمای < + گیاندار ، + جەستە ، + زیندەوەر ، + پیتاندن > ی تێدابێت ، بەڵام (ئەستێرە) ئەم مەرجانەی تێدا نییە .
هەندێکجار،بەهۆی دیاردەی پێچەوانەکردنەوە، شاعیر چەند بارێکی نامۆ بەیەکدەچوێنێ و میتافۆر دروست دەکات .

* ئاسمان پێدەشتێکی بەرینە ،
خۆرەتاو کانیاوێکی ڕوونە ،
هەورەکان چیاو گردۆڵکەن
ئەستێرەکانیش کەو و سوێسکەن .
زەوی ئاسمانێکی بەرینە ،
چیاکان هەور و هێڵن ،
کانیەکان مانگە شەون ،
پەلەوەر و ئاژەڵەکان

ئەستێرەی درەوشاوەی تێکەڵن . (س .پ : 37)

شاعیر ، بەراوردی نێوان (ئاسمان و پێدەشت ، خۆرەتاو و کانیاو ، هەور و گردۆڵکە ، ئەستێرە و کەو و سوێسکە) ی کردووە ، بەهۆی بەراوردکردنی چەند دیاردەیەکی نامۆ، خوازەی زمانیی دروستکردووە .

* پەنجەکانم موتوربە کە بە پەنجەکانت
ئێستا من بوویم بە لوتکەی غوربەت و
ئاڵای نیگەرانی لەسەرم دەشنێتەوە ،
پێدەشتی ئەوینم سەرتاپا ئاگر
نامۆییم وەک ژیشک لە قاوغی ناوم ،
نامۆیم بووە بە کەلەپچە و
باسکی دڵمی تۆق کردووە .
وەک شوشە شەرابێکی کۆنەساڵ
پڕپڕم لە تەلیسمی مەستی !!!
پایز لە ناخما گرمۆڵە بووە و
سالڕێزانمە (هاژین صلێوە : 2015 :68)

موتوربەکردن ، لە بنچینەدا ، تایبەتە بە ڕووەک ، گوێزاوەتەوە بۆ پەنجە ، بەهۆی ئەمەش میتافۆری (موتوربەکردنی پەنجە) پێکهاتووە . (گرمۆڵەبوونی پایز) ، میتافۆرێکی کارییە ، وشەی گرمۆڵە بوون لە بنچینەدا ، بە واتای کرژبوون و کۆم بوونەوە بەکاردێت ، نەک پایز ، کە یەکێکە لە وەرزەکانی ساڵ .هەروەها شاعیر، بەهۆی بەکارهێنانی جێناوی (من) ، بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ باس لە بارودۆخی خۆی دەکات و چەند میتافۆرێکی دروستکردووە وەک (لووتکەی غوربەت ، ئاڵای نیگەرانی ، پێدەشتی ئەوین) ، چەند ڕستەیەکی میتافۆریی :

(ئێستا من بوویم بە لوتکەی غوربەت ، ئاڵای نیگەرانی لەسەرم دەشنێتەوە ، پێدەشتی ئەوینم سەرتاپا ئاگر، نامۆیم وەک ژیشک لە قاوغی ناوم ، باسکی دڵمی تۆق کردووە) .

* چۆلەکەیەک لەنێو سینگما دەفڕێ ،
تا نەگاتە سەر درەختی گۆڕستان
نانیشێتەوە (س . پ :41)

بەراوردکردنی (چۆلەکە) بە (دڵ) ، شاعیر باسی بارودۆخێکی نائارامی دڵ دەکات ، کە چۆن وەک چۆلەکەیەکی ترساو هەڵبەزین و دابەزین دەکات بەهۆی کێشە یان ئازارێکەوە .

ئەنجامەکان :

لە کۆتاییدا ، دەتوانیین ، چەند ئەنجامێک بخەینە ڕوو :

1ـ شاعیر تاڕادەیەکی باش توانیویەتی وێنەی میتافۆری تازە بونیات بنێت و چەند واتاو چەمکێکی تازە ، بەهۆی دەربڕینی ناڕاستەوخۆ بخاتە ناو زمانەوە ، بەتایبەتی لە پێچەوانەکردنەوە و گۆڕینی دیاردەکانی سروشت و ئاڵوگۆڕکردنی هەستەکان ، کە لەشیعری نوێدا باوە ، بەڵام ڕەنگدانەوەی شێوازی تایبەتی خۆی پێوە دیارە .

2ـ هەرچەندە ، لە میتافۆردا ، گواستنەوەی واتایی هەیە و وشە بە واتای نا ڕاستەوخۆ بەکاردەهێندرێت ، بەڵام لە زۆربەی میتافۆرەکاندا ، کە شاعیر بەکاری هێناون ، پەیوەندی لێکچوون لەنێوان واتای بنەڕەتی و واتا خوازراوەکەدا بەدی دەکرێ ، بۆ نموونە : (ڕوومەت) و (سێو) ، لە جوانی و ناسکیدا ، (گیتار) و (شەپۆل) ، لە جووڵە و لەرەلەردا ...هتد .

3ـ توانیویەتی تاڕادەیەکی بەرچاو، لادانی واتایی ئەنجام بدات و لە زمانی قسەکردنی ڕۆژانە هەڵگەڕێتەوە ، مەبەستەکانی بە شێوازێکی تر بخاتە ڕوو، ئەو وشە و ڕستانەی کە لە ئاخاوتنی ئاساییدا بەکاردەهێندرێن ، مەدلوولی تر وەربگرن ، هەروەها بە پێچەوانەشەوە ، توانیویەتی سوود لەو میتافۆرانە وەربگرێ ، کە لە ئاخاوتنی ڕۆژانەدا بەکاردێن ، لە زمانی شیعردا سوودیان لێ وەربگرێتەوە .

4ـ توانیویەتی بەچەند ڕێگایەک، وەک (بەتەنکردن ، بەکەسکردن ، بە ئەبستراکتکردن ، بە ڕووەککردن ، بە ڕەوانکردن ، دژ واتایی ..) ، لادانی واتایی ئەنجام بدات و میتافۆر دروست بکا

5ـ لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەکەماندا، توانیمان ئاماژە بە ژمارەیەک دەستەواژەی میتافۆریی بکەین، وەک : (هەوری هونەرمەند ، دیواری ڕووتەڵە ، ڕەشەبای ژەهراوی ، ڕوومەتی ئەنگوتکە هەویر ، کولیچەی عیشق ، شیری زەرد ، هەنگوینی سپی ، ڕوومەتی سێو ، ڕوومەتی شەو ، عودی دەریا ، داسی خەیاڵ ، شەقامی غەم ، کەرپووچی درۆ ، رەوسەی گۆڕستان ، ڕستەی سپی ، ڕستەی سەوز ، گەڵای بەفر ، پایزی سپی ، چاوی خۆر ، گاڕەشی شەو ..هتد) .

سەرچاوەکان

1ـ بەکر عومەر عەلی ، میتافۆر لە رواگەی زمانەوانییەوە ،نامەی دکتۆرا ، کۆلێژی زمان ، زانکۆی سلێمانی ، 2000 .

2ـ پیتەر هالبیرگ و دانەرانی تر ، ئامادەکردن و وەرگێڕانی ئەنوەر قادر محەمەد ، مەڵبەندی کوردۆلۆجی ، سلێمانی، 2010.

4 ـ دلێر صادق کانەبی ،هەندێ لادانی زمانی لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد ،نامەی ماستەر، چاپخانەی. خانی (دهۆک) ، چاپی یەکەم ، 2009.
5ـ سەردار ئەحمەد حەسەن گەردی ، بنیاتی وێنەی هونەری لە شیعری کوردیدا(1970ـ 1991) دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ،سلێمانی ،2004 .
6 ـ صباح رەشید قادر ،هاوبێژی و فرەواتایی لە(گیرەکدا)،نامەی ماجستێر،کۆلێجی زمان ،زانکۆی سلێمانی 2000 .
7ـ کامل حەسەن بەسیر(د.) ،زاراوەی کوردی ،زانکۆی سلێمانی ،سلێمانی ،1979 .
8ـ کامل حەسەن بەسیر ، زانستی ئاوەڵواتا ، چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق ، بەغدا ، 1981 .
9 ـ محەمەد مەعروف فەتاح ،لێکۆڵینەوە زمانەوانییەکان ، کۆکردنەوە و ئامادەکردنەوەی شێروان حسێن خۆشناو ، شێروان میرزا قادر ،چ1 ،چاپخانەی ڕۆژهەلات ،هەولێر،2010.
10 ـ هاوژین سلێوە عیسا ، بنیاتی وێنەی هونەری لە شیعری شێرکۆ بێکەس دا ، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ، چاپی یەکەم ، سلێمانی ، 2009 .
11 ـ هیتلەر ئەحمەد حەمە ،وێنەی شیعری لای نالی ،نامەی ماجستێر ،کۆلێجی ئاداب ،هەولێر ،2001 .
12 ـ رابح بوحوش (د .) ، اللسانيات و تحليل النصوص ، عالم الكتب الحديث ، اربد ــ الأردن ، 2009 .
13ـ حسين الحاج حسن ،أدب العرب فى عصر الجاهلية ، الطبعة الثالثة ،الؤسسة الجامعية للدراسات النشر و التوزيع ،بيروت ، 1997 .
14 ـ طاهر احمد الملكى ،الشعر العربى المعاصر روائعه ومدخل لقراته ،مصر ،طبع بدار المعارف ،1980 .
15 ـ علي القاسمي , مقدمة في علم المصطلح , الجمهورية العراقية , دار الشؤون الثقافية و النشر , وزارة الثقافة والاعلام , بغداد , 1985 .
15 ـ مخلوف سيد أحمد ،اللغة و المعنى ، الدار العربية للعلوم ناشرون ،منشورات الاختلاف ،الطبعة الاولى ، الجزائر ،2010.

16 ـ محمد على الخولى ،معجم علم اللغة النظرى ، انكليزى – عربى ،مكتبة لبنان ،بيروت ،1982.
17 ـ محمد الولى ، قضايا شعرية ،دار البيضاء ، 1988
18 ـ يحيى الشيخ صالح ،شعر الثورة عند مفدى زكريا ،الجزائر،1978 .

سەرچاوەی نموونەکان

ـ هاوژین سڵێوە عیسا ، مۆسیقای نامۆیی ، چاپخانەی کەمال ، دەزگای رۆشنبیری جەمال عیرفان ، سلێمانی، 2013 .
ـ هاوژین سڵێوە عیسا ، پاییزی نیگەرانی ، چاپخانەی شەهاب ، چاپی یەکەم ، هەولێر ، 2015 .

ملخص البحث

هذا البحث الموسوم ب (ميتافور في الشعر هاوذين صليَوة) , دراسة وصفية تحليلية , وتعرض الباحثة من خلال اعتماد (المنهج الوصفي) أهمية الاستعارة ودورها في اغناء اللغة , وهدفنا من البحث بيان الأسباب التى تؤدي الى تحول المعنى و صياغة ميتافور واستخدام الكلمة بمعنى الأخر , اضافة الى المعنى الأصلي للكلمة , و وضائفها في الشعر الكردي , ومدى امكانيتها في خلق المعنى من من جهة اخرى انعكاسها في اللغة , الكلمات و التعابير اللغوية تنتقل من الحقل الدلالي الى حقل الدلالي اخر كعامل لبناء الميتافور , وقد اختارة الباحثة عينات عشوائية من نصوص الشعرية للتحليل وهو مجموعة الشعرية (مؤسيقاى نامؤيى , ثاييزى نيطةرانى) للشاعر (هاوذين صليَوة) .
يتكون البحث من مقدمة و فصلين و نتائج و ملخص للبحث , فقد خصص الفصل الأول بتعريف و أنواع الميتافور و أهميته في الشعر .
أما الفصل الثاني فقد تطرقت الباحثة الى الميتافور في الشعر و الصورة الشعرية , وأوردت نماذج شعرية من الأنواع الاستعارة , وقامت بتحليلها بحسب المجالات الدلالية و العلاقة بين الدال و المدلوول الأول و المدلوول الثاني .

Abstract

analytical The present is about Metaphor in Hawzhin Slewa's Poems, it is an descriptive study that focues on semantic analysis for poetic language and metaphor.it is a lingustic- semantic analysis for the metaphoric images used in his poem , The study consists of an introduction , two parts that explain the topic in The introduction talks about metaphor and detail ,conclusion , and an abstract . its vital role in language in genaral and especially in poetic . The two parts of the to definitions of metaphor, typs of metaphor , and metaphor in study are devoted explains poetic image with taking some examples of metaphor in poetry . it also the poet's poems such as (Mosiqai Namoyi and Payizi Nigarani) to explain haw the relationship between real meaning and symbolic meaning is constructed. The researcher also tries to innovate in explaing metaphoric expression and terms in meaning of words language. Besides, the role of context in conveyig varios according to the image and the structure of the poem is

تاقیکردنەوەی وەرگێڕان ـ قۆناغی سێیەم

پ1 / باسی ئەمانەی خوارەوە بکە :

ا ـ کورتە مێژوویێکی وەرگێڕان (4) نمرە

ب ـ وەرگێڕان لە سەردەمی ڕێنسانسدا (4) نمرە

پ2 / ڕۆڵی ئەمانەی خوارەوە لە بواری وەرگێڕاندا باس بکە :

أ ـ ئاتین دۆڵە (4) نمرە

ب ـ قوتابخانەی لایپزیک (4) نمرە

تاقیکردنەوەی وەرگێڕان ـ قۆناغی سێیەم

پ1 / باسی ئەمانەی خوارەوە بکە :

ا ـ کورتە مێژوویێکی وەرگێڕان (4) نمرە

ب ـ وەرگێڕان لە سەردەمی ڕێنسانسدا (4) نمرە

پ2 / ڕۆڵی ئەمانەی خوارەوە لە بواری وەرگێڕاندا باس بکە :

أ ـ ئاتین دۆڵە (4) نمرە

ب ـ قوتابخانەی لایپزیک (4) نمرە

تاقیکردنەوەی وەرگێڕان ـ قۆناغی سێیەم

پ1 / باسی ئەمانەی خوارەوە بکە :

ا ـ کورتە مێژوویێکی وەرگێڕان (4) نمرە

ب ـ وەرگێڕان لە سەردەمی ڕێنسانسدا (4) نمرە

پ2 / ڕۆڵی ئەمانەی خوارەوە لە بواری وەرگێڕاندا باس بکە :

أ ـ ئاتین دۆڵە (4) نمرە

ب ـ قوتابخانەی لایپزیک (4) نمرە

تاقیکردنەوەی وەرگێڕان ـ قۆناغی سێیەم

پ1 / باسی ئەمانەی خوارەوە بکە :

ا ـ کورتە مێژوویێکی وەرگێڕان (4) نمرە

ب ـ وەرگێڕان لە سەردەمی ڕێنسانسدا (4) نمرە

پ2 / ڕۆڵی ئەمانەی خوارەوە لە بواری وەرگێڕاندا باس بکە :

أ ـ ئاتین دۆڵە (4) نمرە

ب ـ قوتابخانەی لایپزیک (4) نمرە

تاقیکردنەوەی زاراوەسازیی

قۆناغی دووەم

پ1 / باسی ئەمانەی خوارەوە بکە :

أـ پەیوەندی زاراوەسازیی بە زانستی زمانەوە . (3) نمرە

ب ـ فەرهەنگی بنەڕەتی زمان . (2) نمرە

پ2 /

أـ چۆنیەتی دروستبوونی ئەم وشانەی خوارەوە ڕوون بکەرەوە :

سەیوان ، بێریڤان ، پەستەک ، گەورەیی ، چنارۆک (5) نمرە

ب ـ کام لەم وشانەی خوارەوە پەسەندترن ، بۆچی؟

(ڕاناو) ، (جێناو) – (5)نمرە

تاقیکردنەوەی زاراوەسازیی

قۆناغی دووەم

پ1 / باسی ئەمانەی خوارەوە بکە :

أـ پەیوەندی زاراوەسازیی بە زانستی زمانەوە . (3) نمرە

ب ـ فەرهەنگی بنەڕەتی زمان . (2) نمرە

پ2 /

أـ چۆنیەتی دروستبوونی ئەم وشانەی خوارەوە ڕوون بکەرەوە :

سەیوان ، بێریڤان ، پەستەک ، گەورەیی ، چنارۆک (5) نمرە

ب ـ کام لەم وشانەی خوارەوە پەسەندترن ، بۆچی؟

(ڕاناو) ، (جێناو) - (5)نمرە

تاقیکردنەوەی زاراوەسازیی

قۆناغی دووەم

پ1 / باسی ئەمانەی خوارەوە بکە :

أ- پەیوەندی زاراوەسازیی بە زانستی زمانەوە . (3) نمرە

ب ـ فەرهەنگی بنەڕەتی زمان . (2) نمرە

پ2 /

أ- چۆنیەتی دروستبوونی ئەم وشانەی خوارەوە ڕوون بکەرەوە :

سەیوان ، بێریڤان ، پەستەک ، گەورەیی ، چنارۆک (5) نمرە

ب ـ کام لەم وشانەی خوارەوە پەسەندترن ، بۆچی؟

(ڕاناو) ، (جێناو) - (5)نمرە